

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Dítě předškolního věku v péči otce samoživitele

Vypracovala: Irena Hovorková

Vedoucí práce: PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce a databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 25. 3. 2016

Irena Hovorková

Poděkování

Děkuji vedoucí práce, PhDr. Miluši Vítečkové Ph.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Poděkování patří i mé rodině za podporu a trpělivost. Dále bych měla poděkovat učitelkám MŠ a otcům, kteří se rozhovorů účastnili za ochotu a spolupráci.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je vhléd do problematiky otců samoživitelů a dětí předškolního věku. Teoretická část bakalářské práce obsahuje kapitoly věnující se problematice rodiny, současným trendům a především otázce otce samoživitele. Praktická část má design vícečetné případové studie. Případové studie se týkají dětí v péči otců samoživitelů. Výzkumné šetření je zpracováno kvalitativní metodou, a to prostřednictvím rozhovoru. Komunikačními partnery jsou jednak otcové samoživitelé předškolních dětí a dále učitelky těchto dětí.

Klíčová slova

- Rodina
- Otec samoživitel
- Dítě v péči otce

Abstract

The aim of my bachelor work is a view of issues of single parent fathers and the children of preschool age. The theoretical part of my bachelor work will contain chapters which occupy the problems of a family, current trends and mainly the issue of a single-parent father. The practical part will have a design of a multi-frequent case study. The case studies will relate to children in custodial care of single-parent fathers. The research survey will be made by a qualitative method that is via a dialogue. Both single-parent fathers of preschool children and these children's teachers will be communication partners.

Keywords

- Family
- Father single parent
- Care of the child's father

OBSAH

ÚVOD.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 RODINA	10
1.1 Pojem rodina	10
1.2 Rodinný systém	11
1.3 Rodina a duševní potřeby dítěte	13
1.4 Historický vývoj rodiny.....	14
2 FUNKCE RODINY	17
2.1 Biologicko reprodukční funkce	17
2.2 Ekonomická funkce	18
2.3 Výchovná funkce.....	19
2.4 Modely rodinného fungování.....	20
2.5 Rodinná resilience.....	21
3 PROBLEMATIKA VÝCHOVY DÍTĚTE.....	23
3.1 Neúplná rodina	23
3.2 Rozvod rodičů	24
3.3 Následky rozvodu	25
3.4 Identita dítěte po rozvodu	26
4 OSAMĚLÝ OTEC.....	27
4.1 Proč děti potřebují tatínka	27
4.2 Kroky ke zvládnutí reakcí po rozvodu.....	28
4.3 Specifika otcovské role	29
4.4 Otcovská pyramida	30
4.5 Pečující přítomný otec	31

4.6	Ekonomika otce samoživitele.....	31
4.7	Identita otce po rozvodu.....	32
II. PRAKTICKÁ ČÁST		34
5	METODIKA.....	35
	Výzkumné metody – rozhovor.....	36
6	VÝSLEDKY	37
6.1	Rodina 1.....	37
6.2	Rodina 2.....	39
6.3	Rodina 3.....	41
6.4	Rodina 4.....	44
7	DISKUSE.....	47
ZÁVĚR		55
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ		58
SEZNAM PŘÍLOH		60

Úvod

Zprvu se zdá být velice jednoduché naplnit předpoklady pro zdravý a šťastný život dítěte. Základním pravidlem je zachovat pro dítě prostředí citově vřelé a stálé. Zajistit mu bazální jistoty „být milováno“ v prostředí tomu odpovídající. Zdá se to být zcela samozřejmé a lehce dosažitelné. Ale jak zajistit dítěti pocit jistoty, stálé lásky od rodičů. Pocit stálé lásky a pochopení mezi rodiči tak, aby dítě vnímalo domov jako bezpečný přístav. To jsou velice složité a těžko dosažitelné cíle. Někdy je zapotřebí zapojit hodně sil.

První cíl vyžaduje, aby rodiče měli rádi své dítě. Přijímali je takové, jaké je, a podporovali jeho píli a snažení. Nepředělávali dítě k obrazu svému. Druhý cíl je zajistit stálé prostředí, kde se mají rodiče rádi a vytvoří společenství plné lásky a soudržnosti na celý život. V tomto společenství bude všem členům rodiny dobře, stane se zázemím pro všechny. Děti z tohoto zázemí mohou odcházet za dobrodružstvím, mohou se stále vracet s pocitem: „Tady jsem doma. Tady je moje rodina, má jistota.“

Narození dítěte je jeden veliký zázrak života. Stačí ho sledovat a uvědomit si, kolik možností je v něm ukryto. Poskytujeme dítěti pomoc - opěrné body, ať může přijímat a pracovat v daném zázemí. My jen pozorujeme a divíme se, co vše dítě samo dokáže.

Výchova a udržení si zdravé sebevědomé rodiny, kde je vidět a cítit láska a pohoda, je velice nesnadný úkol. Velice nesnadný úkol je udržet zdravé sebevědomé zázemí v rodině, kde je vychovatelem pro dítě jen jeden rodič, a to otec. Ve svém životě jsem se setkala s otci samoživiteli, kteří zůstali sami na výchovu dítěte, a to buď z důvodu rozvodu, nebo ovdovění. Rozhodla jsem se proto prostudovat toto téma ve své bakalářské práci.

V praktické části své práce se budu zabývat případovou studií dětí v péči otců samoživitelů. Šetření bude zpracováno kvalitativní metodou, a to jako rozhovory s otci samoživiteli a také s učitelkami těchto dětí.

„Bez rodiny se člověk chvěje zimou v nekonečném vesmíru.“

André Maurois

I. Teoretická část

1 Rodina

Rodina ovlivňuje člověka od narození, je to společenství lidí vzájemně se ovlivňující po celý život. Uspokojují své základní potřeby a vytváří se mezi nimi velké a trvalé citové pouto. Rodina své členy spojuje se světem, ale také před ním chrání.

1.1 Pojem rodina

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla v pradávných dobách, kdy se člověk nepodobal tomu, jak ho známe dnes. Nejen z potřeby rozmnožovat se, ale z potřeby ochránit své potomstvo a připravit pro život, učit a vzdělávat. V těch dobách byl člověk mezi jinými velkými živočichy nedokonalým tvorem a jeho potomci přicházeli na svět málo připraveni. Základní životní nutností přežití bylo mládě chránit v intimním společenství ženy a muže, ale i dalších blízkých lidí. Dnes se nemusíme bránit dravé zvěři ani krutostem přírody, hrozí nám jiná nebezpečí. Potřeba dítě chránit, starat se o něj, vzdělávat, vychovávat zůstává. Potřeba vzájemné pomoci, podpory, a opory jednoho v druhém je hluboce zakódováno v lidské mysli a psychice (Matějček, 1981).

Z hlediska dítěte nejsou vnější znaky rodiny příliš důležité. Rodinou pro dítě může být i situace, kdy se o něj stará jen jedna osoba, nebo více osob, či jsou svazky zákonem stvrzeny či nikoliv. Za své rodiče přijímá toho, kdo se k němu chová mateřsky a otcovsky. A je zcela nepodstatné, zda tito lidé mají na dítě potvrzení z porodnice. Další významný poznatek je ten, že rodina není jedinou institucí, která dítě ovlivní a vzdělává. Má vliv na utváření jeho osobnosti, výchovu a vzdělávání. Je to dětský kolektiv, kamarádi, hřiště, školka, škola, přátelé, zaměstnání. Leč rodina má mezi všemi výsadní postavení. Stojí na začátku a ovlivňuje dítě v jeho nejcitlivějších fázích. Nejpřirozenějším způsobem uspokojuje základní psychické potřeby dítěte. Je modelem mezilidských vztahů, podle kterých bude jedinec poměřovat všechny ostatní vztahy, do nichž vstoupí. Podstatné je, aby se dítě cítilo bezpečně v blízkosti „svých“ lidí. Nejvýznamnější potřebou je potřeba životní jistoty. A podle jistoty, kterou vnímá v rodinném prostředí, si vytváří svou jistotu, sebe-jistotu, sebe-vědomí. V různých rodinách podmínky pro utváření sebevědomí dítěte mohou být velmi různé. Důležitá je

vnitřní jistota. Není vyloučeno, že se v rodině někdy pohádají. Nevadí občasné hromy a blesky, za předpokladu, že má poznanek, že se „jeho“ lidé mají rádi a že k sobě patří. Dítě má vnímat, že rodina je jeho základní životní jistota (Matějček, 1994).

Rodina zprostředkovává dítěti sociokulturní zkušenost individualizovaně a pro ni specifickým způsobem. Výchovou rozvíjí jeho funkce a tím celou osobnost. Rodinná výchova je do určité míry podmíněna dědičností. Je velmi nesnadné oddělit vlivy dědičnosti od vlivů prostředí.

Dvě roviny, jakým rodina plní socializační funkci:

- a) Některá specifika rodiny působí **obecně** na všechny její členy. Určitým způsobem interpretují sociokulturní vzorce, rodina stimuluje své členy určitým pro ni typickým způsobem /kognitivní stimulace, hierarchie hodnot, způsob komunikace a jazyková úroveň/.
- b) Na každé dítě působí rodina **individuálně specificky**. Toto se projevuje především v těchto oblastech:
 - **mírou pozitivního citového vztahu** – podporuje jeho osobní jistotu a vyrovnanost;
 - **úrovni kontroly dítěte a zpětnou vazbou při plnění rodičovských požadavků.**

Dítě se učí žádoucím variantám chování. Postoj rodičů neovlivňuje jenom aktuální učení, ale podporuje i rozvoj osobních vlastností dítěte – ovlivňuje rozvoj osobní jistoty v řešení problémů, nebo opačně - úzkost a potřeba dodržovat přesně stanovená pravidla (Sobotková, 2007).

1.2 Rodinný systém

Systémové pojetí aplikované na rodinu poskytlo klinické praxi, diagnostice i terapii neobyčejně plodné východisko. Místo individuálního pacienta, který je vystaven rozmanitým tlakům rodinného prostředí, se dostala do ohniska zájmu rodina jako celek v celé složitosti jejího fungování (Balcar a Říčan, 1982).

Ke kterémukoliv systému musíme přistupovat z hlediska jeho vnitřní jednoty, z hlediska jeho vnějších vazeb a souvislostí. To znamená - při práci s rodinou ji vidět jako složitý celek, nepřehlížet jednotlivé členy rodiny, vlivy působící na rodinu i širší sociální okolí (Sobotková, 2007).

Jedni z prvních popsali rodinné systémy Kantor a Lehr (1975). Ve své studii shrnují základní charakteristiky rodinných systémů do čtyř tezí:

- **Rodinné systémy jsou organizačně složité** – rodiny vytvářejí vzájemně se ovlivňující propojené vztahy.
- **Rodinné systémy jsou otevřené** – schopnost reprodukce, souvislosti a schopnosti změny.
- **Rodinné systémy jsou adaptabilní** – vyvíjejí se na základě podnětů vnitřního i vnějšího původu mají zpětný vliv.
- **Rodinné systémy jsou systémy průběžné informační výměny** - přenos informací (Sobotková, 2007).

Každý rodinný systém je složen z několika subsystémů, nejpodstatnější z nich je manželský (partnerský) subsystém. Subsystému rodič a dítě, a sourozenecký subsystém.

Ve všech vývojových fázích životního cyklu rodiny je nejdůležitější **subsystém manželský**, je základní, hraje ústřední roli. Závisí na schopnosti muže a ženy vypracovat si dobře fungující vztah. Správně činit společná rozhodnutí, plánovat budoucnost rodiny, zvládat konflikty, uspokojovat potřebu jistoty a sexuální potřeby aj. Je modelem vzájemného působení a intimity mezi mužem a ženou, který ovlivňuje i vývoj dětí (Sobotková, 2007).

Subsystém rodič a dítě – vznikne otěhotněním ženy a posílí, rozšíří manželský subsystém. Příchod dítěte na svět je velká radost, bohatá životní zkušenost, ale často období náchylné ke krizím. (Sobotková, 2007).

V sourozeneckém subsystému se dítě učí vzájemné spolupráci, soutěžení, vzájemné podpoře, vyjednávání a vytváření kompromisů. Zkušenosti a dovednosti získané v sourozeneckém vztahu dítě rozvíjí a uplatňuje i v jiných vztazích s ostatními dětmi.

Přechodně se v rodině ustavují i jiné subsystémy či koalice, např. matka – mladší dítě, otec – starší dítě. Rodinný problém signalizuje situace, kdy nadměrně pevné hranice, či zbytečně dlouhé neopodstatněné koalice přetrvávají (Sobotková, 2007).

Každá rodina prochází určitými **vývojovými cykly** – je postupem času ovlivňována určitými vnitřními i vnějšími faktory:

- **Normativními** – narození dítěte, vstup do školky, do školy, studium na střední škole, odchod dospělého dítěte od rodičů.
- **Nenormativními** – neočekávané události – narození postiženého dítěte může rodinu sblížovat, ale také rozkládat a zatěžovat, úmrtí blízké osoby, rozvod rodičů. Vlivy společné lidem určité generace – změna politického režimu.

Jedinečnou atmosféru rodiny utváří její spolupráce, komunikace, rituály. Ty přináší rodině pocit bezpečí a sounáležitosti, v dětech prohlubují vztah k tradicím. Podstatnou vlastností rodiny jako systému je schopnost sebe-záchovy a sebe-opravy. Rodinný systém narušený nebo ohrožený nějakou krizí má tendenci obnovit svou normální funkci, opravit se. Někdy za cenu určitých obětí. Důležité je, aby oběti neznamenal ztrátu některého člena nebo snad celého podsystému (Matějček, 1994).

1.3 Rodina a duševní potřeby dítěte

Dle Matějčka (1994) uspokojování psychických potřeb není jednostranné od rodičů k dítěti, ale také od dítěte k rodičům. Ať jsou to biologičtí rodiče, či pěstouni, patří sem všichni, kdo se s dítětem stýkají, sdílejí s ním svůj životní prostor a čas, své starosti, radosti a naděje.

Základních duševních potřeb je pět:

- **Potřeba náležitého přísunu podnětu zvenčí** - aby se centrální nervový systém mohl naladit na výkon, je potřeba podněty z okolí. Zprostředkovávají mu je jeho smysly již od prvních dnů života. Tím že si s ním povídáme, mazlíme se s ním, děláme legraci, hrajeme si s ním, dovádíme, toto je jedinečná vývojová stimulace.

- **Potřeba smysluplného světa** – pokud bude v podnětech nějaký řád a smysl, z podnětů se stanou poznatky a zkušenosti. Je to základ veškerého učení. Příklad „Paci-paci!“, „Jak jsi veliký!“, máme z toho radost, dítě také. Učí se pro radost naši i svou. Důležité je udělat z učení zábavu.
- **Potřeba životní jistoty** – ta se naplňuje v citových vztazích k lidem, kteří jsou kolem a kteří k nám patří. Bez této jistoty svazuje dítě úzkost a provokuje ji překonávat nějakým společensky nežádoucím způsobem. Nejčastěji je to agresivní chování ke slabším jedincům. Divíme se později, kde se ta agrese v dítěti bere.
- **Potřeba vlastní společenské hodnoty – sebevědomí** – dítě chce být uznáno, přijímáno a oceňováno. Identita je vědomí této hodnoty. Vědomí vlastního já, neboli sebe-vědomí. Ten, kdo má dost sebe-jistoty, může být oporou i druhým.
- **Potřeba otevřené budoucnosti** – životní perspektivy. Umožňuje nám to na něco se těšit, k něčemu směřovat, o něco se snažit. Typicky chybí dětem v dětských domovech, nemají se na co těšit. Stejně tak bezdětný pár cítí určitou prázdnotu. Schází jim stimulace, jakou poskytuje lidská bytost, která sdílí s nimi život, o kterou se mohou starat a mít odpovědnost. Vědomí vlastní hodnoty a významu pociťujeme, jestliže nás někdo potřebuje. Děti otvírají budoucnost i nám. K roli rodičů patří, že se mohou osobně angažovat na jeho budoucnosti, předvídají a plánují. Svou vlastní budoucnost plánují až s ohledem na dítě. Oboustranné uspokojování duševních potřeb je charakteristickým rysem života v rodině. Je to rodinná vzájemnost, pocit uvolnění, pocit jistoty, spokojenosti, radosti (Matějček, 1994).

1.4 Historický vývoj rodiny

Rodina jako instituce byla v průběhu civilizace nejvíce zasažena a ovlivňována. Nemění se její základní funkce a struktura. Rodina je kulturně a historicky proměnným útvarem.

Chrání své členy, vyrovnává se se změnami ve svém okolí, vytváří soukromý prostor pro plození potomků, svou stabilitou podporuje vývoj a pokrok společnosti. Setkáváme se s množstvím typů rodinných struktur. Určité typy rodinného života se vyskytují ve

všech známých historických společnostech. K rodinnému životu se vztahuje mnoho mravních úvah, tabu, náboženských idejí, racionálních i emotivních postojů.

V pravěké rodině žil člověk ve skupinách, které byly do jisté míry pokrevně příbuzné. Byla zde dělba rolí, muž se věnoval lovu, žena měla na starost sběr a péči o potomky. Rodina nebyla početná, při stěhování by matka nezvládla přestěhovat větší počet dětí.

V Řecku byla jednotkou společnosti – oikos – domácnost s domem a půdou. Nejvýznamnější postavení měl otec, rozhodoval o sňatcích. Ženy měly podřízenou úlohu, neměly vzdělání, málo vycházely z domu, staraly o děti. Kvůli neplodnosti nebo nevěře se mohl muž nechat se ženou rozvést. Žena se mohla nechat rozvést pouze tehdy, když ji muž bil nebo s ní špatně zacházel. Žena mohla na potrat jen se souhlasem manžela. Běžné bylo odkládání dětí.

Rodina jako základní jednotka společnosti byla **v Římě** označena až v kolem roku 450 př. n. l. v prvním právním kodexu „Dvanáct desek“. Ženy mohly pracovat jako švadleny, porodní báby, kojné, kadeřnice, písařky, obchodnice, ojediněle jako lékařky. Nikdy nemohly pracovat jako bankéřky či v oblasti práva. Můžeme zde najít počátky ženské emancipace. Rozvodů bylo více v Římě než v Řecku.

Podobu **středověké rodiny** určovala křesťanství. Hlavním úkolem je plodit děti, celoživotní závazek, rodina je naplněním života. Důležité bylo duchovní příbuzenství, tzv. kmotrovství. Když umřeli rodiče, kmotr, kmotra, se o děti postarali. Zejména na venkově, bylo běžné soužití více rodin. Děti měly krátké dětství, v osmi letech začínaly pracovat, nebo odešly mimo domov do učení. Trvá vedoucí postavení muže, rodina je vázána na majetek. Začínají předem domluvené ekonomické sňatky. Vrchnost musí dávat svolení ke sňatku.

Novověkou rodinu značí rozpad vlivu muže, přestává být jediných živitelem rodiny, postupně se srovnávají rozdíly mezi mužem a ženou. Začátkem 20. století dochází k demokratizaci vztahů uvnitř rodiny. Žena získává osobní a ekonomickou samostatnost. Ekonomická funkce rodiny se mění. V rodinách prioritu péči o děti vytěsňuje ekonomický tlak. Odkládá se vstup do manželství i založení rodiny. Roste

počet dětí neprovdaným matkám. Dochází k rozrůzňování životních stylů a ke změnám hodnotové orientace (Jirásková, 1999).

V současné době proměny soukromého života ve společnosti odrážejí společenský proces, projevuje se ve všech rozvinutých společnostech. Tento proces se nazývá individualizace společnosti. V soukromém i intimním životě se individualizace projevuje zdůrazňováním individuálních osobních a intimních zájmů mužů a žen. Tímto se zvyšuje křehkost partnerských vztahů a jsou kladeny vyšší nároky na kvalitu společného života. Rodina přestává být nástrojem reprodukce a materiálního zajištění. Musí všem svým členům poskytovat prostor pro seberealizaci. V těchto podmínkách partnerský vztah musí splňovat nové podmínky - hlavní je láska, která musí být dobrovolná a nevyhnutelná. Láska se stává náboženstvím naší doby. V reálném životě stojí před klíčovým kritériem rozhodování v oblasti rodinného práva, tj. před kritériem zájmu dítěte. Neexistence je důvodem ukončení manželství. V současné době se hovoří o rodině nestabilní. Polovina manželství končí rozvodem. Láska se stala podmínkou setrvání ve vztahu. Dalším důvodem k rozvodovosti je, že „příjmy“ a „výdaje“ jsou v manželství nevyrovnané. Od žen se očekává mnohem větší časová a emoční investice. Manželství, narození dětí zpomaluje profesní dráhu žen, staví ji do pozice závislosti na muži. Ženy musí zvládnout pracovat na plný úvazek, starost o děti, manžela, domácnost. Na oplátku od manželství očekávají uspokojování emocionálních potřeb, blízkosti a porozumění, toto klade zase větší nároky na muže. Tyto všechny rysy individualizace společnosti vytvářejí mnoho rizikových faktorů a činí z rodiny nestabilní institut (Dudová, 2008).

2 Funkce rodiny

Rodina musí v současné době řešit množství sociálních problémů. Je zdrojem uspokojení základních psychických potřeb. V prvních letech života je vliv rodiny naprosto převažující. Později nabývají významu jiné společenské skupiny jako je parta vrstevníků, školní třída. V rodině si dítě osvojuje žádoucí způsoby chování. Vytváří se citová vazba mezi matkou a ostatními členy rodiny, pocity bezpečí a jistoty. V rodinném prostředí se dítě učí rozlišovat různé způsoby chování, učí se různé sociální role a samo se je učí ovládat. Struktura a funkce rodiny prochází změnami. Velikost rodiny je dnes menší, než byla v minulosti, dochází k redukci počtu generací i počtu členů rodiny. Reprodukční aktivita se snížila, je to ovlivněno ekonomickými, sociálními i emociálními činiteli. Převážně je zaměřena na kvalitu výchovy a maximálnímu zabezpečení všech potřeb dítěte. Stabilita rodiny poklesla, změnil se charakter jejich vazeb. V současné době jsou vztahy více emocionální, více zranitelné a rodina se snáze rozpadá. Zvláště ve městech roste velký počet neúplných rodin. Rodičovské postoje se vyvíjí po celý život jedince. Potřeba rodičovství je jednou ze základních potřeb dospělého člověka (Vágnerová a Valentová, 1994).

2.1 Biologicko reprodukční funkce

Podle Matějčka (1994) se rodičem člověk stává narozením dítěte. Od muže a ženy, kteří založí rodinu, se očekává plození dětí, a tím zajištění reprodukce společnosti. V minulosti děti zajišťovaly pro rodinu materiální zabezpečení a sociální jistotu, rodiny s vysokým počtem dětí byly oceňovány. Pod vlivem ekonomických a sociálních aspektů se v dnešní době mění přístup k rodičovství. K tomuto přístupu mladé lidi vedou negativní důvody – užívat si života naplno, neomezovat se, neuskromňovat se. Ale i důvody pozitivní – odpovědnost vůči dětem, jejich budoucímu finančnímu zajištění.

Během půlstoletí porodnost klesá. Plození dětí není již pudovou záležitostí, a nerozvážným sexuálním chováním. Ve většině případů je rodičovství aktem plánovaným a kontrolovaným. Mladí lidé vstupují do manželství později. Ženy si rozmýšlejí, zda otěhotnět, či se věnovat pracovní kariéře. Vyšší věková hranice partnerů je výsledkem toho, že jsou lépe připraveni na rodičovství jak emociálně, tak i sociálně (Matějček, 1994).

2.2 Ekonomická funkce

Před 20-30 lety mladí zamilovaní manželé tvrdili, jim stačí jen koutek v bytě, nafukovací postel. Dnes již toto není pravdou. Ekonomická funkce je velice důležitá pro další fungování rodiny, aby zde vládlo příznivé klima zabezpečení. V dnešní době se na financování rodiny spolupodílejí oba partneři. Je důležitá tato vyváženost. Konflikt vzniká tehdy, kdy jsou mladí muži nemile překvapeni, že se musí uskromnit, podělit se o svůj výdělek s manželkou, hradit režii a provoz domácnosti. Vidí, že mít dítě výrazně zasahuje do jejich rozpočtu, musí omezit koníčky, alkohol, kouření. Konflikt nastane tehdy, když manželka obviní partnera, že utrácí příliš. Opačné obvinění na sebe nenechá dlouho čekat. Problémy s penězi mohou vyústit do výčitek, konflikt se zvětšuje. Otřesená ekonomika, nedostatek financí vede k pocitu úzkosti, k ohrožení základních potřeb, a to jistoty a bezpečí. V důsledku nedostatku peněz solidarita mezi partnery selhává a jeden či druhý hledá východisko mimo rodinu. S ekonomikou souvisí vybavení bytu - pokud je nedostačující, jednomu či druhému partnerovi se nechce zůstat v bytě, který pro něho není dostatečně vyhovující. Nemá zde zázemí, není zde spokojen. Předmětem hádek jsou věci, které se mají pořídit do bytu, nebo volit mezi koupí něčeho jiného. Dále s ekonomikou souvisí oblékání. Co nám zprvu na protějšku přišlo roztomilé, dnes nám vadí. Většinou ženy si představují více značkového oblečení pro dítě i pro partnery. Nereálné představy jsou konfrontovány s tvrdou realitou života, čím větší je potřeba naplnění ekonomických potřeb, tím nebezpečnější mohou být konflikty. Ty vážně ohrožují soudržnost rodiny (Matějček, 2002).

Na fungování rodiny má vliv i vzdělání rodičů. Rodiče s vyšším vzděláním mají větší odpovědnost za finanční stránku rodiny. Podporují děti v kroužcích a různých vzdělávacích aktivitách, snaží se ekonomicky zabezpečit rodinu. Většinou rodiny z nižších sociálních vrstev si nechají vyplácet sociální dávky a nesnaží se zapojit do pracovního procesu (Matějček, 1994).

2.3 Výchovná funkce

Ve výchově dětí je velice důležitá důslednost. Děti i dospělí potřebují vnímat řád ve věcech a smysluplnost světa. Psychologové na podkladě zkušeností a denního výzkumu a praxe došli k závěru, aby se mohl člověk po duševní stránce vyvíjet, musí být v pravý čas a v náležitě míře uspokojovány základní psychické potřeby.

První potřebou je přívod podnětů z okolí, čili stimulace. Dostává-li se dostatek podnětů v náležitém množství a kvalitě proměnlivosti, je jedinec připraven na práci, učení, a životu se všemi obtížnostmi a nároky.

Druhá potřeba je potřeba smyslu a řádu ve věcech. Má úkol jakési spojnice mezi stimulací a potřebou životní jistoty. Od čtvrtého do šestého roku je silně v popředí potřeba smysluplného světa. Děti v tomto věku lpí na tom, aby se věci děly stejným způsobem. Aby se rituály děly vždy týmž způsobem. V tomto období si děti nejvíce mapují, „otiskují“, prostředí, mluvu, řeč, zvyky, postoje - vše, co ono prostředí charakterizuje.

Třetí je potřeba životní jistoty. Důležitá, aby se člověk osvobodil od úzkosti a strachu, mohl se vydat se na výpravu za poznáním světa. Je naplňována v mezilidských vztazích. Velice důležité je vědět, kam patřím, kdo jsou moji lidé, uvědomit si odpovědnost za sebe i za druhé (Matějček, 1996).

V současné době začíná být módou tzv. „volná“ výchova bez hranic a řádu.

„Ta, jak se ukázalo, nečiní lidi o nic šťastnějšími, ale mnohým z nich naopak životní jistotu snižuje. A tak nadále platí, že pro děti je zdravé, když mají jasné vědomí o tom, že něco se smí a něco nesmí, něco se musí a něco se může a o něčem že se dá diskutovat.“ (Matějček, 2000, s. 94)

Styly rodinné výchovy v současnosti:

- **Autokratický** – jsou pro něj charakteristické hrozby a tresty, důraz k autoritám, dítě nemá prostor k samostatnosti, potírá iniciativu. Vychovává lidi poslušné, snadno manipulovatelné, málo iniciativní.
- **Liberální styl** – velmi slabé vedení, nejsou na děti kladeny téměř žádné požadavky, není zde kontrola splnění úkolu. Dítě nezná pravidla, nemá mantinely, projevuje se v emočním ladění i v komunikaci.
- **Integrační styl** – v tomto stylu se vychovatel a dítě vzájemně ovlivňují. Děti jsou klidné, emočně laděné, je zde dobrá citová stabilita. Rodiče vedou dítě k zájmu o učení, hodnotám, jsou mu příkladem. Děti lépe zvládají zátěžové situace.

2.4 Modely rodinného fungování

Důležitá je rodinná identita. Má svůj individuální vývoj. Rodina postupně zraje, dostává se od fází „my“ k dalším fázím dostává se k řešení problémů a intimitě. Intimita není pravidlem ve všech rodinách, je charakteristická pro zdravé fungování rodiny. Zrání rodinného systému není závislé na konkrétních fázích rodinného životního cyklu. Plnění úkolů je nejzákladnější aktivitou a nadřazeným cílem. Některé úkoly jsou společné všem rodinám, některé jsou pro určité rodiny jedinečné. Právě plněním úkolů rodina dosahuje svých cílů jako sociální skupina. Efektivní plnění rolí vyžaduje kvalitní proces komunikace. Cílem efektivní komunikace je dosažení vzájemného porozumění. Proces komunikace může být narušen samotným příjemcem, tím, že se vyhýbá komunikaci. Životně důležitým prvkem je vyjadřování citů. V dobách pro rodinu stresujících je komunikace citů náchylnější k zablokování. Pět typů citové angažovanosti je nespojitá rodina, rodina vyhýbající se citům, narcistická rodina, empatická rodina, propletená rodina (Sobotková, 2007).

Rodinné rituály mají pomocnou, ochrannou a stabilizační funkci. Mohou mít podobu každodenní rutiny, ale i slavnostní příležitosti jako jsou Vánoce, Velikonoce, při nich dodržujeme rodinné tradice. Rituály usnadňují zvládnutí všech náročných úkolů. V těch rodinách, ve kterých jsou rodinné rituály zapomenuté, potlačené, může důležité vědomí rodinné identity slábnout. Někdy už ani rodinní příslušníci neví, jak oživit

rituály. Některé rodiny dodržují tzv. prázdné rituály, které ztratily svůj význam i funkci. Například polibek na přivítanou, který nesplňuje svoji funkci (Matějček, 1996).

2.5 Rodinná resilience

Rodinná odolnost vůči stresům je základem zdravého rodinného fungování. Jakým způsobem plní rodina své funkce má dopad na rodinné fungování. Neoprávněně se používá zjednodušení, že rodina úplná je funkční oproti neúplné rodině, ta by měla být nefunkční. Kvalita rodinného soužití nezáleží na uspořádání a struktuře rodiny, ale na tom, co v rodině probíhá. Rodinné vztahy a procesy jsou pro fungování v rodině a odolnost rodiny rozhodující. Aby rodina zdravě fungovala, je třeba udržet tyto funkce: Začlenění jedince do rodinné struktury, (pocit sounáležitosti, osobní identita, smysl a zaměření života).

Ekonomická podpora, (zajišťování základních i rozvojových potřeb členů rodiny).

Péče, výchova, socializace, (zprostředkuje sociální hodnoty a normy, umožňuje psychický, fyzický, sociální a duchovní vývoj).

Ochrana zranitelných členů, (mladých, nemocných, handicapovaných, starých, či ostatních, nějak závislých) (Sobotková, 2007).

Resilience je schopnost rodiny rychle se zotavit z krize, může to být i přechodná událost, jež vyvolala změny v rodinném fungování (Sobotková, 2007).

S pojmem resilience ve smyslu individuálním pracují Zdeněk Matějček a Zdeněk Dytrych ve studii *Riziko a resilience Československé psychologii* roku 1998 (Matějček a Dytrych, 1998).

Děti vyrůstající v nevhodných psychosociálních podmínkách tzv. rizikové děti, se vyvíjí zdárně za předpokladu, že mají určité výhodné individuální dispozice. Ty je vedou k tomu, že se dokážou začleňovat do prostředí, jenž je povzbuzuje, a posiluje. Nebojí se požádat o pomoc, navázat vztah. Chceme-li pomoci ohroženým dětem, aby byly odolnější, je důležité: Snížit riziko vystavení negativním faktorům; učit děti určitým dovednostem - komunikační dovednosti, řešení problémů (Sobotková, 2007).

Důležitá je nejenom odolnost vůči stresu, ale též má značný význam zakotvení jedince v setrvalém rozpoložení životní pohody. Podstatné je zejména: přijetí minulosti, i když je minulost bolestná. Dává jedinci něco důležitého do dalšího života, bez této zkušenosti by se cítil ochuzen. Přítomnost zážitků uchvácení, nadšení, plného zaujetí tím co dělá. Tzv. flow prožívání (Csikszentmihalyi, 1996) - přesvědčení, že mé jednání, mé úsilí má pozitivní důsledky. Nejsem vlečen událostmi, jsem tvůrcem svého života, a proto za něj nesu odpovědnost. Jsem zodpovědný za druhé lidi, na kterých mi záleží. Mít schopnost spojovat s vyhlížením do budoucnosti naději. Pevné zakotvení v principech a zásadách. Opakem resilience je vulnerabilita, to znamená zranitelnost. Jedinec bude podléhat stresu, ve větším měřítku bude neúspěšný, bude se cítit špatně (Helus, 2009).

3 Problematika výchovy dítěte

Je velice zásadní, v jaké rodině dítě vyrůstá. Na vývoj jedince působí dva základní faktory, dědičnost a prostředí, ve kterém se nachází. Genová výbava, genotyp je v době početí náhodným souhrnem poloviny dědičných dispozic mateřského a otcovského organismu. K aktivaci jednotlivých složek genetického života dochází v průběhu života. Jak uvádí Vágnerová (2001), všechny genetické předpoklady se nemusí projevit stejným způsobem. Mají své vymezené hranice. Některé dědičné dispozice se mohou projevovat až v dospívání nebo v dospělosti. Některé vlohy se mohou výrazně projevovat až v dospívání, pokud rodina tyto vlohy v raném dětství nepodporovala, nebo o nich ani nevěděla. Rodina, která dítě vychovává, rozvíjí jeho schopnosti na maximální úrovni, které je schopna. Je pro dítě citovým zázemím, zdrojem jistoty a bezpečí. Na sourozence žijící ve stejné rodině nepůsobí vždy stejně. Je to dáno jejich rozdílností, pohlavím, rokem, kdy se narodily i vrozenými dispozicemi (Vágnerová, 1994).

3.1 Neúplná rodina

Stále častější rodinný typ jsou rodiny s jedním rodičem. Dle Sobotkové (2007) je matek samoživitelek 90 % a pouhých 10 % je otců samoživitelů. Rodiny s jedním rodičem jsou vzniklé rozvodem, rozchodem, ovdověním, porodem dítěte mimo manželství, nebo adoptování dítěte osamělou matkou. Počet dětí narozených mimo manželství se u nás rapidně zvyšuje, v roce 2012 statistiky uvádí 43 % narozených dětí. Dříve se jednalo o dívky a ženy velmi mladé, které možnost otěhotnění podcenily. Většinou měly nízké vzdělání. Dnes to jsou ženy kolem věku 35 let. Které jsou zajištěné, úspěšné v práci, nepotkaly vhodného partnera, nebo je partner v těhotenství opustil. Přesto chtějí přivést dítě na svět, dokud je čas. Rodiny vedeny osamělým otcem či matkou má svá specifika. Děti jsou schopny se adaptovat na soužití s jedním rodičem do třech let od rozvodu či rozpadu rodiny, pokud nepřetrvávají nepříznivé okolnosti pro dítě. Například hádky rodičů, sabotování kontaktu s druhým rodičem. Jsou schopny se dobře vyvíjet v rodině s jedním rodičem, jenž dítěti zajistí bezpečí, než ve vysoce konfliktní rodině původní (Sobotková, 2007).

Poruchy rodičovského chování mohou být dané různými příčinami vycházejícími z osobnosti jedince. Vliv na poruchy má stupeň zralosti, zdravotní stav, věk nebo patologický vliv prostředí v jeho vlastním dětství. Odchytky mohou být dané osobností jedince, který není schopen se o dítě starat. Z důvodu závažného onemocnění, nebo trvalého postižení. Může to být mentální retardace, duševní onemocnění. Takto postižení rodiče nejsou schopni porozumět potřebám dítěte. Nebo rodiče, kteří nejsou ochotni se o dítě starat. Rodičovská osobnost je narušena na tolik, že se ztrácí potřeba pečovat o dítě. Jak uvádí Vágnerová (1994) jedná se o psychopatické jedince, v kombinaci s delikvencí, alkoholem a drogami. U těchto rodičů bývá porušena citová složka osobnosti. Bývají egocentričtí, citově plošší bez schopnosti navázat hlubší citový vztah se sníženou schopností sebeovládání a poruchou morálního citění. Často děti odkládají, nestarají se o ně, nebo je týrají (Vágnerová, 1994).

Langmeier a Matějček (1986) vyzorovali, že ovlivnění rodičovských postojů souvisí s věkem a zralostí. Sem patří skupina velmi mladých matek, které nebyly schopny se o dítě starat, méně často si s dítětem hrály, málo na ně mluvily, kontakt s dítětem je neuspokojoval. Optimální není ani mateřství po 40. roce, je zde vyšší úzkostlivost matek, větší rigidita, menší spontaneita ve vztahu k dítěti. Chování dítěte je více řízeno, je méně vlastní aktivity, objevuje se pedantské dodržování pravidel, omezující jakýkoliv projev. Charakter vlastního dětství poznamená budoucí rodičovství natolik, že se uvádí tzv. sociální dědičnost (Vágnerová, 1994).

3.2 Rozvod rodičů

Rozvod má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a velice důležitý aspekt psychologický. Je to jedno z nejsvízelnějších období. Nejen pro účastníky rozvodu, ale i pro rodiče, děti i širší rodinu. V našich zemích není ojedinělým jevem. Počet rozvádějících se rodin se drží na vysoké úrovni. Je to období plné stresů, frustrací důležitých lidských potřeb. Jeho důsledky mohou účastníky ovlivňovat po celý život. Období před rozvodem prochází třemi stádii. **Manželský rodinný nesoulad**, vzniká více či méně z podstatných rozporů. Manželé nejsou schopni najít kompromis a rozpor řešit. Tento nesoulad vyústuje v **manželský rodinný rozvrat**. Jde o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí. Jsou to funkce výchovné, emoční, ekonomické. Může být akutní, nebo dlouhodobý, ten vyústuje v **rozvod**. Rodiče podají

návrh na rozvod, proběhne rozvodové řízení. Do děje, který byl jen součástí rodinného života, vstupují cizí osoby, soud, právníci, oddělení péče o dítě. Vedle rozvedených rodin je spousta rodin, které žijí trvale v rodinném rozvratu. Jsou zde výrazně narušeny rodinné funkce, pouze z různých důvodů manželé o rozvod nepožádají. Toto je prostředí pro děti velice stresující. Je zde ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rozvratem, nebo rozvodem rodičů netrpělo. Různé jsou reakce podle věku a pohlaví dítěte (Matějček, 2001).

3.3 Následky rozvodu

Některé děti i po rozvodu vidí rodinu jako celistvou. Může to trvat i tři až šest let po rozvodu. Svým způsobem proti rozvodu protestují, odmítají ho vzít na vědomí. Někdy děti roli osoby, která opustila rodinu, záhy vytěsní a nastupují prarodiče. Matějček (2001) ve své knize ukázal dětské kresby, kde je zástup prarodičů za rodiče patrný. Z dotazníků vyplývá, že ač rodiče chtějí, či nechťejí, ač si to uvědomují či ne, je dítě vystavováno zvláštnímu druhu zátěže. Jejich důsledky často včas nerozpoznají ani vlastní rodiče ani blízké osoby. Nejde o důsledky projevované hned, někdy až v období puberty, či na začátku dospělosti (Matějček, 2001).

Abyste nedocházelo k rozpolcenosti dítěte, je zapotřebí spolupráce rodičů ve třech základních věcech. Oba rodiče striktně dodržují přesné dohody. Uspořádá se finanční situace. Budoucnost dítěte plánují oba rodiče společně. Nikdy nesmí rodiče dělat z dětí posílčky zpráv. Pro zdravý psychický rozvoj dítěte je nutná komunikace (Ballnik, 2012).

Co pozorujeme velmi často u dětí, je vzrůstající stále větší napětí a úzkosti v důsledku trvalého stresu. Vede to ke zhoršení koncentrace a špatnému výkonu. Při rozsáhlém výzkumu (Matějček, 1987) se ukázalo, že děti z rozvedených rodin jsou matkami i učitelkami označeny za méně svědomité, méně ctízádné, někdy až přecitlivělé, více dráždivé, méně oblíbené v kolektivu, více nervózní. Tyto symptomy mohou postupně vymizet, nebo mohou narůst až do podoby psychické poruchy. O to více komplikovanější situace bude u dětí, které již před rozvodem trpěly některými psychickými poruchami. Velmi špatná je situace, když se prarodiče po rozvodu svých dětí začnou osočovat, nenávidět, a v důsledku toho přestanou mít pozitivní vazby na dítě, ke kterému měli předtím pozitivní vazby (Matějček, 2001).

3.4 Identita dítěte po rozvodu

Máme-li dítěti skutečně pomoci v porozvodové situaci, nestačí pouze nedělat určité věci například (dítě nepodplácet, nestrašit, nepopouzet proti druhému rodiči, nebo prarodiči). Je velice správné vést dítě záměrně k tomu, aby o své matce či otci, i když ve společné domácnosti nežijí, mělo nadále dobré mínění. Identita dítěte je jeho vlastní „já“, je to vědomí vlastní společenské hodnoty. Určuje sebevědomí. Rodiče, kteří se hádají před dítětem, nebo druhého rodiče pomlouvají, si neuvědomují, jak snižují identitu dítěte a jeho sebevědomí. Pozor na chování prarodičů, kteří se tolik ve svých projevech nekontrolují. Pokud chceme, aby dítě mělo zdravé a pevné sebevědomí, na kterém se dá stavět a budovat, zdržíme se veškerých komentářů, jaký je otec špatný člověk nebo matka. Nevnučujeme dítěti naše vyšperkované pravdy. Je nanejvýš důležité dítěti vysvětlit, že se rodiče rozvedli, protože měli každý jinou povahu, že se spolu trápili a nemohli takhle žít, ale že ho oba mají rádi. Důležité je, aby oba rodiče mluvili stejně, nehádali se před dítětem (Matějček, 2002).

Pokud chceme, aby dítě jednou samostatně žilo, pracovalo, navazovalo uspokojivé citové, milenecké a manželské vztahy, nemůže dítě zůstat neustále s matkou či otcem. Musí se naučit odpoutávat, jít vlastní cestou se zdravým sebevědomím. Velice nevhodný postoj rozvedených rodičů je: „Ty jsi to jediné, co mi zbylo.“ Více se toto chování projevuje u matek, ale setkáme se s tímto chováním i u otců. Důležitá je obětavost při výchově dítěte, ne obětování. Dítě se tímto chováním cítí být svázáno a tento vlastnický postoj mu velice škodí (Matějček, 2001).

4 Osamělý otec

Otec samoživitel, který by jen sám pečoval o dítě, je dnes vzácností. Existují takové případy, kdy se otec sám stará o děti, kdy matka není schopna vykonávat svou funkci a váha výchovy a veškeré péče o děti je na otci. V této nelehké situaci otci samoživitelé pomáhají většinou prarodiče, teta, která zastupuje náhradu ženského rodu. Výzkumy nám ukazují, že otci reagují úplně stejně na pláč i úsměv dítěte jako matka. Hrají si s nimi, hovoří na ně vyšším hlasem, opakují po dítěti grimasy, nastavují mu stejně tzv. biologické zrcadlo. U žen i mužů je v podstatě stejný základní repertoár zabavujících postojů a uklidňujících postojů. Otec má určitou nevýhodu, biologické a psychické děje se dalekosáhle podmiňují. Otec nezažívá to, co se děje v těle matky v těhotenství, ani při kojení, neprožívá porod, nemůže se tak intimně sžít s dítětem jako matka. Moderní psychologie však ukazuje, že otec svou základní psychickou vybaveností není tak zásadně diskvalifikován z role „mateřského“ vychovatele, ale má poněkud delší, složitější a méně samozřejmou cestu. Dítě potřebuje pro citový a sociální vývoj mít vedle sebe vzory životní role ženské i mužské. V tomto musí otec překročit meze své pohlavní příslušnosti. Hra dvou rolí je náročná a málo kdo ji dokáže hrát. Životní role se nemá před dítětem hrát. Mužská role je charakterizována pracovní angažovaností, technickými vědomostmi, objevováním, zájmem o sport, koníčky se lze naučit, převzít. Co se nedá naučit, je citovější přístup k životním zkušenostem, jemnost a něžnost, toto zabezpečuje ženská role. Tuto velice důležitou životní roli může vhodně doplnit babička, teta, paní učitelka (Matějček, 1986).

4.1 Proč děti potřebují tatínka

Ve většině případů je svěřeno při rozvodech do péče dítě matce. Otec může dítě dostat do vlastní péče jen tehdy, když prokáže, že matka není „schopna“ se postarat o dítě, zatímco otec je „schopný“ a má k výchově dobré vnější podmínky. Dítě bude zabezpečeno lépe než u matky. Musí prokázat, že se chce skutečně o dítě starat, že tuto situaci zvládne, zabezpečí dítě jak citově, tak materiálně, že mu na dítěti hluboce záleží, nesmí být pochyb, že by to nedovedl. Děti vnímají lidský svět na ženský a mužský. Otec je pro své dítě už od narození modelem jedné poloviny lidstva. Mužsko-

ženské rozdíly nejsou dány jen vnějším zjevem a rozdílnou chlapeckou a dívčí výchovou. Jsou založeny hlouběji ve strukturách našeho centrálního nervového systému. Mají svůj vývoj už od dob, kdy jsme maličkým embryem. Muži a ženy se vyvíjejí jinak, jiná je nesouhra duševních funkcí usídlených v pravé a v levé hemisféře. Role muže v rodině je nezaměnitelná, chlapci i dívky potřebují mužské vzory ve svém nejbližším prostředí. V sedmém měsíci života se vytváří citový vztah k matce, ale i k ostatním osobám v rodině, především k otci. Ve druhém až třetím roce si dítě vytváří vědomí o rodině. Získává rodinnou identitu, to znamená: „Já sem patřím, mám určitou hodnotu, význam, toto jsou moji lidé.“ Kolem tří let a předškolním věku se chování dítěte diferencuje. Dítě u matky prožívá více intimity, hledá ochranu, u otce hledá více aktivity zábavy, legraci. Poznává, co dělá radost jednomu či druhému rodiči, výrazně se formulují rodičovské postoje. Muži jsou schopni se velmi dobře postarat o velmi malé dítě. Pouze zde chybí ženský prvek, který je dobré kompenzovat babičkou, tetou, starší sestřenicí, aby dítě poznalo i ženské vzory (Matějček, 1994).

4.2 Kroky ke zvládnutí reakcí po rozvodu

Pro dítě rozvod nebo odchod jednoho partnera z rodiny je spojen s rozpolceností a ztrátou, se studem a také s proviněním. Dítě může reagovat tím, že se vzteká, někdy se nechce hnout od jednoho z rodičů, nebo má psychosomatické problémy. Rozpolcenost dítěte pramení z toho, že neví, kam patří, kde je doma. Doma je přece tam, kde se lidé mají rádi, ale teď se matka s otcem nemají rádi. Kde má teď dítě domov? Rozpolcenosti se dítě zbaví jen tehdy, když najde své místo u otce v otcovském světě, nebo u matky v mateřském světě. Jen za předpokladu, že se tyto světy nehádají, nepomlouvají se navzájem, nepoužívají dítě proti sobě jako štít, neposílají vzkazy po dítěti, ale spolupracují spolu. Je důležité, aby dítě vědělo, že je mu umožněn přístup k oběma světům, otce i matky. Důležité je dohodnout konkrétní pravidelné termíny a ty dodržovat. Dodržovat určitý rytmus, nenechat dítě rozhodovat, kdy a jak dlouho bude u rodiče. Dítě je tímto přetížené a v důsledku rozpolcené. Když si může samo rozhodovat, kdy a jak dlouho bude u matky či otce, když je u jednoho, může mít pocit, že toho druhého zradil. Protože v srdci dítěte matka i otec tvoří stále jednotu. Může dojít k regresi, například k nočnímu pomočování. Někdy rozvod vzájemné konflikty rodičů neuhasí. Důležitým úkolem je neřešit spory před dítětem za žádných okolností a

nemstít se. Když rodiče včas nezastaví spirálu vzájemného konfliktu, mohou dítěti přivodit chronické deprese. Důležité je dítěti zdůrazňovat, že ono za rozvod nemůže, že to není jeho vina. Tímto ho zbavit viny a studu. Dítě jeden až dva roky po rozvodu prožívá velké znejistění. To může pozvolna zmizet, pokud může prožívat dobrý vztah s oběma rodiči, může mít v obou vztazích jistotu. Když zůstane otec sám s dítětem, matka nejeví zájem, je důležité, aby sám dítěti zajistil stálost a jistotu. Ženský prvek zajistil babičkou, nebo tetou a důsledně dbal na řád ve věcech a časech. Důležité je mít porozumění, že dítě utrpělo ztrátu. Nechat stranou to jak je opuštěnému rodiči. Neventilovat svoji bolest před dítětem (Ballnik, 2012).

4.3 Specifika otcovské role

Otec není jen méně dokonalou náhražkou matky, nebo pomocníkem ženy v péči o děti. Jeho role je specifická, zcela svébytná a s rolí matky komplementární. Oba rodiče přináší v každém období vývoje dítěti určité aspekty chování do celkové mozaiky dětského vnímání života. V posledních desetiletích se výzkumné práce obracejí stále více k významu otcovské role pro vývoj dítěte. Primární osobou pro raný vývoj dítěte je matka, je pro tuto roli všestranně disponována. Je-li otec nucen převzít úlohu pečovatele, přejímá formy mateřského chování zcela lehce (Šulová, 2004).

Chování otce a matky v rané interakci s dítětem má své znaky. Matky se snaží získat ničím nerušenou pozornost, udržují blízkost, tělesný i oční kontakt, pečují o komfort dítěte. Otcové více experimentují, zjišťují, co už umí a podněcují jeho aktivitu. Někdy jsou aktivity pro dítě riskantní a náročné. Při těchto aktivitách však dítě málokdy projevuje nelibost. Obecně se odborníci shodují, že „otec je jakýmsi mostem, který vede do společnosti“ (Šulová, 2004). Kontakt dítěte s otcem je jakoby náročnější v rovinách motorické, řečové, je tímto lépe připravováno pro zvýšené nároky mimo rodinu. Výzkumy prokazují, že chlapci jsou sociabilnější s otcem než s matkou v totožné situaci. Otcové častěji při hrách do dětí šťouchají, vyhazují do výšky, narušují jejich rovnováhu, tím je nutí reagovat na obtíže přizpůsobovat se novým situacím. Otcové při hrách častěji vystavují děti nejistotě, střetu s nebezpečím, někdy až s rizikem, tím dítě připravují na náročné podmínky ve společnosti vrstevníků a s okolním světem. Otec i matka uchopují dítě každý jinak, už v prvních dnech dítě zapíná jiné svalové partie, má-

li být zvednuto matkou, nebo otcem. Matka vede souladný, otec přerušovaný tzv. tonický dialog. Otec je významnou attachmentovou osobou (Šulová, 2004).

4.4 Otcovská pyramida

Otcovská pyramida se vztahuje k pozitivnímu otcovství. Prožité pozitivní otcovství je důležité pro zdravý vývoj dítěte. Též pro zdařilou sociální integraci jako významný faktor společenského vývoje. Odpovídá na otázku, jak děti prožívají pozitivní otcovství. Na dobrý vztah otce a dítěte mají určující vliv tyto faktory:

- náklonnost;
- důvěra;
- společný čas;
- zodpovědnost – spolehlivost;
- hrdost na dítě.

V této první rovině, na tomto základě se staví další faktory pozitivního otcovství. Aby mohl vztah otce a dítěte vyhovovat rostoucí autonomii až k samotnému dospělému věku, měl by se měnit s vývojem dětí a mladistvých.

Stavební faktory jsou tyto:

- Dělat něco s dětmi, být aktivní, otec jako brána do světa.
- Být příkladem, udávat orientaci, být přísný.
- Vztah odpovídající věku, být tu pro něj, naslouchat, věnovat se dítěti.
- Rovnováha mezi blízkostí a distancí.
- Otec jako vnitřní měřítko hodnot (styl života, stanoviska, postoje, svědomí).
- Vyvinout vnitřní obrazy vztahů mezi mužem a ženou.

Kvalita vztahu mezi otcem a dítětem stojí v centru tohoto otcovství. Pozitivně prožívané otcovství je třeba vidět v kontextu dětského vývoje, navzájem se doplňujících rodičovských úkolů (Ballnik, 2012).

4.5 Pečující přítomný otec

Otce můžeme rozčlenit do třech modelových skupin. První typ otcovství - vzdálení otcové-živitelé. V západních zemích se tento model rozšiřoval do všech vrstev otec-živitel, a matka-pečovatelka. Úloha a povinnost poskytovat dítěti materiální zabezpečení. Povinnost manželky - respekt k muži, nejen péče o děti, ale i o jeho vlastní potřeby. Druhý model otcovství – otcové, kteří pomáhají. Úloha je zajistit základní životní standard společně s ekonomickou pomocí manželky. Otec je živitelem rodiny, ale rodina ve skutečnosti závisí na ekonomické podpoře obou manželů. Pomáhá s péčí o děti, pomáhá v domácnosti, ale větší díl zodpovědnosti je na matce. Podle nich je péče o děti záležitostí matky. Jsou ochotni pomáhat s určitými úkony. Ženy fungují jako hlavní organizátorky v péči o domácnost i o děti (Dudová, 2008).

Třetí skupina se projevuje jako pečující přítomní otcové. Jako jediní pečovali před rozchodem osobně o své děti stejným dílem jako jejich partnerky. Svou otcovskou identitu zakládají na této blízkosti a péči. Spíše zpochybňují a odmítají živitelský repertoár, nemá pro ně takový význam. Největší prostor dávají repertoáru baviče, učitele, pečovatele a blízkého. Před rozvodem byli zvyklí trávit s dětmi většinu času bez asistence matky či ženského elementu. Svou identitu neopírají jako předchozí modely o identitu profesní. Přizpůsobili dětem, rodině svoji profesní aktivitu. Již před rozvodem byli rozhodnutí, že otec dokáže zastat funkci matky v každodenní péči o dítě, někdy i lépe než ona. I když si svou účast na péči o dítě vědomě nevybrali, byl to spíše důsledek okolností, důležité je, že ji v dané situaci neodmítli, tato zkušenost je velice ovlivnila v dalších životních volbách. Jsou zvyklí na úzký fyzický kontakt daný péčí o dítě od narození. Vztah byl budován na výměnách fyzického charakteru, například krmení. Po rozvodu většinou hledají způsoby, jak tento fyzický kontakt dále udržet. Tato skupina otců odmítá rozdělení jako předchozí dvě skupiny na otce-živitele, matku-pečovatelku. Tito otcové bývají pro své děti citlivými a trpělivými učiteli. Jsou ochotni přizpůsobit výchovu potřebám dítěte. Dbají na intelektuální a morální vývoj. Tito otcové si většinou žádají děti do své péče (Dudová, 2008).

4.6 Ekonomika otce samoživitele

Po rozpadu rodiny dochází ke změně modelu dvoupříjmové rodiny do modelu jednopříjmové. Ženy vydělávají méně než muži, často se dostávají do velmi složitě

situace. Jejich příjem nestačí na pokrytí nákladů v péči o dítě, placení nutných poplatků, jsou odkázány na referáty sociální pomoci. Muži si po rozvodu všeobecně ponechávají pracovní status, získají více času pro sebe. Po zaplacení výživného na závislé děti disponují větší částkou peněz. Jinak je tomu u otců samoživitelů. Zůstává jim sice celý plat, výživné od bývalých manželek je v malé výši a ve většině případů jej matky neposílají. Otec se svým jedním platem musí zabezpečit dítě a sebe, zaplatit nájem, školku, kroužky a veškerý provoz dítěte a svůj. Ve většině případů mění otec zaměstnání, aby se mohl plně věnovat dítěti. Je omezen na trhu práce, protože se nemůže plně věnovat práci tak, jak byl doposud zvyklý (Dudová, 2008).

Pokud si otec zorganizuje den, najde si časově vyhovující práci, je na tom lépe, než kdyby platil výživné na závislé dítě a neměl s dítětem každodenní styk. Prospěje to i psychice dítěte i otce.

4.7 Identita otce po rozvodu

To jak vidí muž sám sebe jako otce, jakým otcem skutečně je, závisí ve velké míře na tom, jak chápe otcovskou roli. Jaká cítí očekávání z otcovské role, a jak sám chápe ideální otcovství. Společné normy a vlastní představa o ideálním otcovství jsou vzájemně provázány. Na základě výzkumů rozlišujeme dva typy očekávání otcovství. Otec jako sociální role. Skupina spjata s tradičními normami otcovství vymezující genderové role. Otec by měl být živitelem rodiny, matka pečuje o děti a domácnost. Je nutná přítomnost mužského vzoru, s pevnou otcovskou rukou. Otec by měl ztělesňovat autoritu, měl by být přísnější a občas děti trestat. Synové potřebují pevnější ruku než dcery. Otec má být hlavou rodiny. Má rodinu zajišťovat, ale nemá být stále k dispozici, má mít k dítěti dál než matka. Vedle této tradiční roviny, je jiná rovina - otec by se měl dítěti věnovat, hrát si s ním, trávit s ním čas, mít ho rád, a být mu nablízku. Je to očekávání spojená s moderní rovinou otcovství. Obě roviny moderní a tradiční jsou v protikladu, vzájemně se vylučují, ale otcové to cítí tak, že by měli naplnit oba požadavky. Zejména ze strany partnerek cítí neslučitelná očekávání, která vedou mnohdy k rozvodu. Muži mnohdy také chtějí profitovat z obou modelů, nevydělavat a nezabezpečovat tolik rodinu, více se věnovat dětem. Ideální otec tak musí vyvažovat obě roviny (Dudová, 2008).

Otec jako ideál. Všichni muži mají svou představu, jaký by měl otec být, jaké ideály by měl splňovat. A s touto představou se poměřují. Představa se liší od ostatního okolí. Muži se v ideálu otce různí, někdo si představuje, že ideálem je otec, co dobře uživí rodinu, druhý je ten, který osobně tráví čas s dítětem a osobně se o něj stará, třetí dokáže udržet rovnováhu mezi obojím. V současné době se čtvrtina mužů přiklání k druhé variantě. Podle této představy, by měl být otec schopný zajistit péči a výchovu stejně jako matka. Měl by s nimi trávit dostatek času, měl by umět projevit city a přiblížit se k nim v empatickém jednání. Většina mužů kombinuje tyto tři modely (Dudová, 2008).

II. Praktická část

5 Metodika

Cílem bakalářské práce je ilustrovat, jak se odrazí rozvod, nebo osiření, na chování a reakcích dítěte. Jak dítě zvládá odloučení od matky. S jakým problémem se nejčastěji potýkají otcové samoživitelé při výchově předškolních dětí. Jaké specifikum má výchova otce samoživitele. Jaké zkušenosti mají učitelky MŠ s otci samoživiteli.

Výzkumné otázky:

S jakými problémy se otcové samoživitelé potýkají při výchově předškolních dětí?

Kde nacházejí otcové samoživitelé pomoc při výchově svých dětí?

Jaké specifikum má výchova otce samoživitele?

Jaká se vyskytují specifika při komunikaci učitelky MŠ s otcem samoživitelem?

Jaké zkušenosti mají učitelky MŠ s otci samoživiteli?

Jak se promítá podle učitelky MŠ vliv péče otce samoživitele do chování dítěte v MŠ?

Jaký je rozdíl v chování dítěte, které osiří, proti z rozvedené rodiny?

Jak vnímají učitelky v MŠ rozdíly v péči o dítě matkou samoživitelkou a otcem samoživitelem?

Byl použit výzkumný design vícečetné případové studie, za účelem popsat předmět zkoumání detailně a komplexně, ve své složitosti i celistvosti. Jednalo se o čtyři případy. Byla použita metoda rozhovoru.

Výzkumný soubor:

Jednalo se o rozhovor s otcem rozvedeným, otcem ovdovělým, otcem z nesezdaného páru a učitelkami MŠ jejich dětí.

Tabulka 1

Jméno	Věk	Rod. stav	Bydliště	Vzdělání	Zaměstnání
Pavel	40	rozvedený	město	středoškolské	zaměstnanec
František	43	vdovec	vesnice	vyučen	OSVČ
Jiří	48	nesezdaný	město	středoškolské	OSVČ
Josef	38	nesezdaný	vesnice	vyučen	nezaměstnaný

Jména otců v tabulce jsou pro zachování anonymity smyšlená.

Výzkumné metody – rozhovor

Rozhovor je přirozená, ale zároveň velmi obtížná metoda, při níž získáváme informace o dotazovaném, o jeho názorech, postojích. Je to metoda kvalitativní, cílem je proniknout k významům, které samotní dotazovaní přikládají skutečnosti, v níž se nachází. Porozumět jejich vidění sociální reality, a své vlastní identity.

Rozhovor může být: - volný – spontánní

- řízený – se záměrně volenými otázkami

Nejtěžším úkolem pro tazatele je formulovat tu správnou otázku v každém konkrétním bodě rozhovoru. Snažit se neustále prohlubovat dotazování uprostřed samotného rozhovoru. Pokud dotazovaný zmíní zajímavou myšlenku, je zapotřebí ho přimět ji rozvést a vysvětlit. Toto je postup relace, tazatel se stále vrací k důležité otázce, prohlubuje ji, krouží okolo, pokud se nenajde cesta, jak ji odpovědět do hloubky. Dotazovaný musí mít neustále pocit, že je mu pozorně nasloucháno. Je třeba projevat sympatie s jeho názory a s ním samotným. Empatií proniknete do jeho světa, odhalíte systém hodnot, porozumíte jeho zvláštnostem. Tazatel, který je rezervovaný, nezúčastněný, brání dotazovanému se svěřovat (Dudová, 2008).

6 Výsledky

6.1 Rodina 1

Výsledky na základě rozhovoru s otcem

V rodině 1 má otec středoškolské vzdělání, matka je vyučena. Bydleli v městském bytě a vychovávali jednu dceru. Otcí je 40 let a je zaměstnán u soukromé firmy. Rozvedl se po třech letech manželství, protože si manželka půjčovala peníze u různých institucí za zády svého manžela, a tím dostávala sebe ale i celou rodinu do dluhové pasti. Roztáčela se spirála dluhů a půjček. Otec se rozhodl tuto situaci řešit rozvodem. Dceři v té době byly tři roky. Otec je s dcerou již čtyři roky sám, nemá přítelkyni ani žádné jiné dítě. Na otázku, zda je těžké skloubit rodičovské povinnosti a pracovní, odpověděl otec, že není. Byl zvyklý starat se o dceru od malička. Koupal ji, přebaloval, večer dceru ukládal ke spánku. Jelikož manželka pracovala na třisměnný provoz a otec „pouze“ v turnusu dlouhý a krátký týden, byl schopen v „krátkém týdnu“ třikrát v týdnu dceru přivádět do školky a vyzvedávat. A druhý „dlouhý týden“ dvakrát. Matka pracující na třisměnný provoz ztrácela kontakt s dcerou. Otec se naučil vykonávat všechny práce, které přísluší z hlediska genderu ženě. Nečinilo mu problémy se o dceru postarat už před rozvodem. Už tenkrát vypomáhali otcí rodiče, pokud pracoval a jeho manželka také. Bylo to méně často, protože si rodiče dítěte práci rozdělili, ale pomáhali. Po rozvodu nejvíce ulehčovali situaci otcí jeho rodiče, nejvíce mu s dcerou pomáhali. Otec si práci zorganizoval a nebylo mu zatěžko zvládat roli otce, matky, kamaráda. Drží se výroku: *„Do práce chodíte, protože musíte vydělat peníze, rodičem jste, protože chcete“*. Ostatní členové rodiny se nezapojovali, pouze rodiče otce. Ze začátku podle otce nejevila matka o dítě zájem. V současné době navštíví dceru tak jednou do roka (dle otce). Projde se s dcerou v parku, zajdou do restaurace, ale do bytu žena nechodí. Otec uvádí, že dnes jsou mezi nimi vztahy přátelské. Bydlení otec neřešil, bydlel ve stejném bytě jako nyní. V městském bytě, není neplatičem, tak má stálé bydlení oproti jeho bývalé ženě. Na své zdraví a zdraví dítěte dbá. Je aktivním sportovcem a dceru vede ke sportu také. Dost často si dceru brával na tréninky a vypěstoval v ní chuť se hýbat a zdravě se stravovat. Ekonomická stránka otce netíží.

Umí vyjít s menším obnosem peněz. Na základě rozhovoru měli manželé každý „svoje peníze“, takže dle jeho mínění se má lépe než v manželství. Manželka sice neposílá dávky výživného, ale s přehodnocením finanční situace po zaplacení dluhů vychází s penězi dobře. Svůj volný čas věnuje sportu, sámostatně i s dcerou, a samozřejmě prací v domácnosti, péčí o dceru. Vzhledem k jeho povaze se nedívá zpět. Nehodnotí situaci, nezaobírá se tím, co mohl udělat lépe, jinak. Věci bere tak, jak se rozhodl, a tak je to správně pro něj i pro dceru. Nejsložitější pro otce je nemoc dcery. Má problémy s dýcháním, dostává astmatické záchvaty. Otec se vzorně stará o zdraví dcery, jezdí s ní do lázní, aby se situace s astmatem zlepšila. Se „sólo“ rodiči se otec nestýká. Plány do budoucna jsou pouze věnované dceři. Aby byla spokojená, zdravá. Tím, že nastavil pevná pravidla pro život svůj a dcery, ale i v domácnosti, dceři hodně pomohl.

Výsledky na základě rozhovoru s učitelkou

Z rozhovoru s paní učitelkou dítěte se potvrdilo, že holčička velice trpěla hádkami a nehezkým chováním ze strany tatínka k matce. Nechácala co se děje, proč lidé, které má ráda, na sebe křičí a nerozumějí si. V průběhu rozvodu otec stavěl matku pouze do negativní role. Dívka začala být roztěkaná, nervózní, nepozorná, plačtivá, uzavřela se do sebe. Do té doby, než měli rodiče problémy, byla mezi dětmi velmi oblíbená, byla milá, má velmi příjemnou povahu, mírnou a je vnímavá. Má empatické cítění. V okamžiku kdy jiné dítě má problém, tak ona mu s ním dokáže pomoci. Po rozvodu byla situace těžší, dívka se trápila, nedokázala pochopit, proč ji maminka opustila. Začala obviňovat sebe za to, že matka odešla, začala ztrácet půdu pod nohama. Ztrácela identitu, uzavírala se ještě více. Matka nesměla dceru navštěvovat a ona to těžce nesla. Potřebovala se někomu svěřit. Paní učitelky promlouvaly s otcem na toto téma a on přes počáteční nedůvěru a neochotu naslouchat a věci měnit, přehodnotil postoj a snažil se s bývalou ženou obnovit přátelské vztahy. V rozhovoru sice uváděl, že nemá problém, aby měla dcera ráda matku a naopak, ale situace podle paní učitelky byla jiná – nepřátelské postavení vůči matce a netolerance styků s dítětem. Vztah mezi otcem a dítětem je velmi hezký, přátelský, utvořili si mezi sebou velmi silnou citovou vazbu. Tatínek volil demokratický přístup výchovy, na všem se s dcerou domlouval. Stejně požadavky měl otec jako matka. Vlastně u něj převažuje spíše ženská role. Úkolu

se zhostil tatínek velmi pěkně. Odpověď na otázku: „Jsou otcové více úzkostlivější než matky?“ Paní učitelka si myslí, že jsou obojí, úzkostlivější i pečlivější, a že i ta úzkostlivost otce a dcery je naprosto v pořádku. Není nijak výjimečná, protože je známo, že každý otec preferuje dceru více než syna. Otec i po počáteční nejistotě pramenící z jeho dominantní povahy, nakonec spolupracoval se školkou, protože pochopil, že jde jen a jen o blaho jeho dcery.

6.2 Rodina 2

Výsledky na základě rozhovoru s otcem

Rodina 2 je rodina s otcem, který byl zvyklý vydělávat peníze, a matka se starala o zabezpečení domácnosti. Otcovi je 43 let, žije s dcerou na vesnici. Je vyučen, před ovdověním pracoval jako zaměstnanec soukromé firmy, a zkoušel podnikat. V současné době podniká. Manželství trvalo pět let. Jednalo se o tradiční rozložení rodiny podle genderových rolí - otec živí rodinu, matka se stará o chod rodiny. Rodina si rozestavěla domek, ve kterém budou bydlet. Matka byla podruhé těhotná, všichni byli šťastní a těšili se na příchod druhého dítěte. Matka měla zdravotní komplikaci a zemřela. Také dítě, které se mělo narodit, nepřežilo. Během pár okamžiků se otcovi a jeho dceři, které v té době byly tři roky, změnil svět. Byla to veliká tragédie pro rodinu. Otec se dodnes nemůže s touto situací vyrovnat. S dcerou žije od úmrtí matky 7 let sám. Nemá žádné další dítě. Byl pod velikým tlakem a stresem z ovdovění, starost o tříleté dítě, jak skloubit čas, práci a domácnost. Jak skloubit rodinné a pracovní povinnosti pro něj bylo velice těžké. Neuměl se starat o rodinu, uměl vydělat peníze, ale jak funguje rodina, neměl tušení. Rozhodl se nastoupit na rodičovskou dovolenou. Ukončit podnikání, učit se všechno, co patří k chodu rodiny. Měl a má velikou pomoc ve své tchýni. Z rozestavěného domu se nastěhovali s dcerou do domu ke tchýni a tchánovi. Zde mají dvě místnosti, které obývají. Další pomoc pro otce je, že bydlí na malé vesnici, kde lidé k sobě mají blíže. Další, kdo mu pomáhá s výchovou, je švagrová a neteř. Kdykoliv potřebuje pomoci, může být dcera v této rodině nejen na návštěvu, ale i na víkend. Tíživá ekonomická situace otce na rodičovské dovolené ho přiměla

podnikat v taxi službě pro zvýšení rodinného rozpočtu. Dle rozhovoru musel vyplatit část domu, který zdělila dcera, doplatit hypotéku, a to z dávek mateřské podpory nejde. Nejsložitější pro otce byl čas, zorganizovat si vše tak, aby ráno zavezl dceru do školky a odpoledne si ji vyzvedl. Toto také zvládl, s pomocí babičky a tety dítěte, které doplňovaly ženský prvek, tak důležitý pro zdravý růst osobnosti. Dcera vyrůstala v harmonickém a klidném prostředí. Na otázku, zda dbá na své zdraví a zdraví dítěte, otec odpověděl: „*Na své zdraví nedbám, ale u dcery se snažím, aby měla dostatek pohybu, chodila na pohybové kroužky a zdravě se stravovala.*“ V zimě jezdí s dcerou lyžovat, v létě jezdí na kole. Dcera začala jezdit na kolečkových bruslích, učí ji plavat. Zpětně by otec nic neměnil, každé rozhodnutí co udělal, bylo po zvážení všech pro a proti. Tenkrát se vše stalo tak rychle, že neměl čas přemýšlet o jiných variantách a dělal vše jen pro dobro dcery. Otec je spíše pozorovatel při hrách s dcerou, iniciátor her je dcera. Z otázky, co přišlo otci z hlediska výchovy nejsložitější, vyplynulo, že celá situace. Neuměl si poradit s výchovou, a proto se rád obrátil pro radu na tchýni a důvěřoval paní učitelce. Je rád, že mu pomáhá babička a švagrová a tím doplňují ženský element důležitý pro výchovu. Se „sólo“ rodiči se nestýká. Do budoucna radši neplánuje, snaží se brát každou situaci tak, jak přijde, a podle toho také jednat.

Výsledky na základě rozhovoru s učitelkou

Na otázku, jak se chovala holčička po osiření, mi paní učitelka odpověděla, že dívka začala navštěvovat mateřskou školu až jako předškolní dítě, a to bylo ve věku pět let. Do té doby byl otec s dítětem doma na rodičovské dovolené. V době, kdy nastoupila do MŠ, byla již celkem vyrovnaná. Na téma úplná rodina při společných hrách reagovala celkem dobře, s holčičkami tuto roli zvládala. Takže tam už nebyl žádný problém. Byla fixovaná na babičku, ta byla velice milá, a tím pádem jí tu nelehkou situaci dost usnadňovala. Prarodiče se snažili ji brát po obědě domů, aby byla co nejvíce v rodinném prostředí, kde byla spokojená. Otec se zúčastňoval každé společné akce za doprovodu babičky, švagrové a neteře, takže dítě nemělo pocit, že mu něco chybí. Ani se nepozastavovala nad tím, že ostatní děti mají na akci maminku a tatínka, vždyť ona tam měla tatínka, babičku a tetu. Tuto situaci konfrontace úplná rodina a neúplná rodina zvládla dobře. Změny v chování v každodenním životě se projevovaly zvýšenou

citlivostí, byla tichá a vyhledávala klidnější činnosti. Později si ráda hrála s holčičkami. Vztah otec a dcera byl dobrý, tatínek změnil zaměstnání, aby se mohl věnovat dceři. Výchova otcem je citlivá, snaží se dívce co nejvíce ulehčovat situaci. Je vedena spíše v liberálním stylu výchovy než v autoritativním stylu. Jaká je zkušenost s otcí samoživiteli v porovnání s matkami samoživitelkami – tuto zkušenost má paní učitelka pouze v tomto případě, protože samozřejmě je více matek samoživitelek než otců, ale myslí si, že lépe tu situaci zvládají matky samoživitelky než otcové, protože i lépe zvládají všechny práce kolem domácnosti. Tento otec měl štěstí, že mu pomáhala rodina. Názor paní učitelky je, že otcové jsou všeobecně úzkostlivější než pečlivější. Pečlivost je daná matkami, ty jsou spíše pečlivé, všechno musí být tak, jak má být. Otcové působí „pohodovým dojmem“ a situaci tolik neřeší. Ptala jsem se, zda jsou otcové schopni řešit problémy se školou, nebo jsou uzavření více do sebe. Samozřejmě každý otec je jiný, ale většina otců dokáže v současné době řešit svůj problém se školou. Pokud jsou uzavření, tak se paní učitelka snaží citlivým způsobem najít s tatínkem k sobě vzájemnou cestu. Pokud jsou uzavření, tak se citlivým způsobem snaží paní učitelka a tatínek najít si vzájemně k sobě cestu.

6.3 Rodina 3

Výsledky na základě rozhovoru s otcem

Rodina 3 je soužití nesezdaného páru. Otcí je 48 let. Má středoškolské vzdělání. Vždy žil ve městě. Pracoval jako vedoucí pracovník. V současné době podniká. Otec žil s družkou 6 let. Ve věku třech let dítěte, dle odpovědi otce začala matka pracovat jako „tanečnice u tyče“ a nastal rozkol v soužití. Otec se odstěhoval, matka si vzala syna do péče, vysoudila na otcí alimenty. Podle názoru otce nebyla péče o syna dostatečná. Po roce od rozchodu a péče matky o syna se obrátil na soud, a syn mu byl svěřen do péče. V té době bylo synovi čtyři a půl roku. Žije se synem sám již sedm let. Otcí skloubení profesní a rodičovské stránky nedělalo problémy. Ano, byla to větší starost, aby vše zvládl, ale jak říká: „*Když člověk chce a zorganizuje si denní režim, tak pak to fungovat musí.*“ Nejvíce pomáhala otcí nová přítelkyně, která vařila, uklízela, když bylo potřeba,

vyzvedávala syna ve školce. Další osoba, která pomáhala, byla matka otce, babička dítěte. Otec si upravil pracovní dobu tak, aby mohl vozit a vyzvedávat dítě ze školky a vše bylo v pořádku. Otázku bydlení nějak radikálně neřešil, v době rozchodu byl již koupený dům a tam odešel zpočátku sám, po získání syna do péče s ním. Otázku zdraví řeší otec vařením zdravé stravy, vaří rád. Dále pohybem, procházkou se psem, jízdou na kole, běháním, cestováním, lezením na stěnách. Ve školce zapojil syna do všech kroužků, které se týkaly pohybu. Nejsložitější situaci v životě se synem otec nepociťuje žádnou. Chlapec nemá zdravotní problémy, žije s otcem „pohodový“ život. Otec je spíše flegmatik, pohodář, nepamatuje si žádný problém ve výchově. Počítá s tím, že problém může nastat v době puberty. Na pomoc má přítelkyni, se kterou se vídá jednou, dvakrát v týdnu, a babičku dítěte, což mu hodně usnadňuje situaci. Je vedoucím pracovníkem, takže si pracovní dobu upravil podle potřeb dítěte. Z podstaty své povahy se nevrací zpátky, jednou si situaci zanalyzuje, probere pro a proti, rozhodne se, a už dál nic neřeší. Nevrací se a neprochází, jestli udělal něco špatně či ne. Bere život tak, jak jde, se svými klady i zápory. Současný vztah syna k matce je bezproblémový, syna si vyzvedne tak, jak určil soud, jednou za čtrnáct dní na pátek a sobotu a zase ho přiveze zpět. Otec nebrání styku s matkou. Ve volném čase se synem hodně cestují, syn rád jezdí na kole, na kolečkových bruslích. Chodí na dlouhé procházky se psem. Jelikož jsou hry se synem divoké a nebezpečné, je otec vedoucím hry. A také iniciátor her. Syn ve volném čase rád maluje, je přihlášen na kroužek jógy, jezdí na plavání. Ekonomickou stránku hned po rozvodu řešit nemusel, měl svůj dům, měl tím pádem své bydlení, platil dávky výživného. Po osvojení nemusel platit výživné, tím se mu finančně ulevilo. Sice od matky dítěte výživné nedostává, ale tuto situaci neřeší. Otec se scházel s lidmi v podobné situaci, ale neprobírali porozvodovou situaci. Měli společné zájmy, ale situaci rodiny neřešily. Do budoucna otec nic neplánuje, přeje si, aby vše bylo tak jako dnes, ať ho nepotká nic horšího.

Výsledky na základě rozhovoru s učitelkou

Chlapec s příchodem do školky neměl žádné problémy, byl spokojený se situací střídavé péče. Nebyl problém při vyzvedávání matkou či otcem. Po osvojení otcem chlapec chodil do školky rád, netesknil. Odloučení od matky zvládl dobře, protože tatínek velice hezky s chlapcem zacházel, a ani se mu moc to odloučení nepřipomínalo, „*vlastně více méně žil spokojeně*“. Změny v chování se neprojevovaly žádné. Při příchodu i při odchodu otce je dítě v pohodě. Pouze má otec trochu problém s ranní docházkou do školky. Zcela se přizpůsobuje rytmu syna, tedy, když syn nechtěl vstávat, tak se jde do školky později. „*Tak jak chlapeček vstává, tak se přizpůsobuje ranní chod.*“ Chlapec je veden v demokratickém stylu výchovy. Otec se snaží syna zapojit do všech sportovních aktivit - plavání, bruslení, sportovní hry. Když chlapec neměl vlohy na daný sport, byl schopný zaplatit instruktora, aby se vše doučil a začlenil do kolektivu, a nebyl neobratný a nešikovný. Zkušenosti a porovnání dle paní učitelky s otcí samoživiteli oproti matkám samoživitelkám: „*Otcové jsou daleko více pohodovější než maminky. Maminky jsou upjatější a více zdůrazňují to, že jsou matky samoživitelky. Že to mají všechno na starosti, že jsou na všechno samy. Kdežto tatínkové o tom tolik nemluví, i když je to pro ně zátěž, žehlit, prát, vařit, starat se o dítě. Kolikrát vyhovět ve stravě co dítěti chutná a co nemá rádo.*“ Jsou otcové pečlivější, nebo úzkostlivější? Úzkostlivější otcové většinou nejsou, to jsou spíše matky. Pečlivější se paní učitelce tolik nezdá. Otec, který má učesat dceři culík, si s tím neví rady, tak přichází za paní učitelkou s prosbou o učesání dítěte. Spíše jsou pravdivější ve svých skutcích i mluvě. Nehrají si na něco, co nejsou. Otcové bývají pohotovější v komunikaci se školkou. Zdálo by se, že otcové budou více uzavření do sebe a nebudou chtít komunikovat se školkou. Ale opak je pravda. Podle zkušenosti paní učitelky otcové ve většině případů sami přijdou, když něčemu nerozumí a nechají si poradit. A neurazí se, když se mu jedna věc připomíná vícekrát, protože kolikrát sami zapomenou. Případnou nespolupráci otce se školkou paní učitelka nezažila: „*Školka je tady pro děti, a rodiče, aby se cítili co nejlépe a komunikovali spolu k oboustranné spokojenosti.*“

6.4 Rodina 4

Výsledky na základě rozhovoru s otcem

Rodina 4 je soužití a rozchod nesezdaného páru. Otcovi je 38 let, je vyučený, žije sám s dcerou je nezaměstnaný. Otec dcery žil s matkou osm let ve společné domácnosti. Po osmi letech otec cítil, že už vztah není to, co bylo, že matka odchází čím dál častěji z domu. A tak po vzájemné domluvě odjel s dcerou, které byly v té době dva roky k sestře. Zde bydlel, než si sehnal bydlení, aby se mohl o dceru postarat. Požádal soud o svěřeni do péče a žijí spolu sami s dcerou na vesnici šest let. Otec je ze sociálně slabé rodiny romského původu. Práci má příležitostně, spíš brigády. Skloubit rodinu a práci je pro něj těžká záležitost. Při výchově mu nejvíce pomáhá sestra se svojí dcerou, ve vztahu k dívce teta a sestřenice. Zapojení ostatních rodinných příslušníků mimo sestru nefunguje. Po rozchodu otec chvíli bydlel u matky. Po půl roce se odstěhoval k sestře. Ta musela byt opustit, a otec se ze dne na den ocitl „na dlažbě.“ Sehnal si byt v panelovém domě, ale problém byl se spolubydlícími. Byli to samí důchodci, a nepřáli si, aby vedle nich bydlel člověk s tmavou pletí. Poslední bydlení, ve kterém je nyní s dcerou, jsou pronajaté dvě místnosti v rodinném domku za osm tisíc pět set korun. S příležitostným přivýdělkem je to dost těžké zaplatit všechny poplatky a postarat se o sebe a dceru. Finanční situace není u tohoto otce příznivá. Na své zdraví otec nedbá, snaží se přilepšit dceři, zaplatit jí školku, kde se dnes už zdravě vaří, koupit ovoce, zeleninu pro dceru. Nejsložitější pro otce je samota. Musí se sám starat o dceru, uvařit, vyprat, vyžehlit, uklidit, pracovat za dva lidi. Snaží se, aby dcera v něm cítila oporu, trápí ho samota. Další stránka toho, co otce znejistí, jsou nemoci dcery. Navíc v době, kdy dcera onemocní, nemůže pracovat, hledá hlídání, kdo by se postaral místo něj. Tím pádem, nemá dostatek peněz pro sebe a dceru. Otec by se nechtěl vracet zpět, nic z toho, co udělal, by nevracel a nepředělával. Má svou minulost vyřešenou a chce jít dál, bez ohlížení se, co „by bylo kdyby.“ V současnosti matka volá otcovi a hovoří s dcerou. Přijíždí jednou za dva, tři měsíce, přiveze dárek, popovídají si, pohrají, ale dcera už nechce k matce. Má svůj život s otcem a je tak spokojená. Volný čas tráví otec s dcerou procházkami se psem a občasným výletem. Otec je iniciátorem her venku v přírodě, doma je iniciátorem her dcera. O vedoucí roli se dělí společně půl na půl. Ve

volném čase dcera ráda kreslí, vyrábí si dle možností a dovedností, má ráda zimu a hry na sněhu. Za nejsložitější situaci otec považuje celou tuto situaci osamocení a výchovu dcery. Ekonomická stránka otce po rozchodu byla velmi špatná. Teď už je schopný s občasným přivýdělkem skromně žít. S jinými „sólo“ rodiči se neschází. Otec nemá potřebu se scházet a probírat témata hovoru děti. Když se potká s někým v podobné životní situaci, neprobírají toto téma. Plány do budoucna – „*Jenom to nejlepší ať přijde, špatné ať se vyhne. Dobře se postarat o dceru, aby byla zabezpečená.*“

Výsledky na základě rozhovoru s učitelkou

Do mateřské školy přišla dívka v pěti letech. To už byla tři roky bez maminky. Paní učitelka pouze odhaduje, jaké reakce mohou být u dvouletého dítěte při rozchodu páru. Jestli si vůbec na maminku pamatuje. Nikdy se o mamince nezmínila a nestýskalo se jí. V pěti letech byla již vyrovnaná se situací, jaká byla. Dívka žila s otcem v sociálních poměrech hodně slabých. Otec se dle svých možností postaral o to, aby vůbec mohla být čistě oblečena, aby mohla jít do mateřské školy. Našel pro ni vhodné adekvátní bydlení, v té době, kdy potřeboval pomoc mateřské školy, tak mu pomáhala i jeho sestra. „*Vztah otce s dcerou je velmi hezký, pěkný, přátelský, na dceru je vždycky vlídný, nemůžu říct, že by zde byla liberální výchova, vůbec ne, ale je opravdu demokratická. Jedná s ní jako s partnerem. Po této stránce je všechno v pořádku. Všechno si spolu předem vždycky domluví. Děvčátko je poslušné, váží si toho, že v podstatě teď mohou žít jinak a lépe, je vděčné. Vyšli z hodně špatných sociálních podmínek. Takže to, že tady je světlo, čistá voda, pitná voda, že vidí, že je běžné chodit čistě upravené, umýt si ruce mít tady svůj ručník, svůj kartáček na zuby, je pro ni něco, čeho si prostě váží.*“ Zkušenost mezi otci samoživiteli a matkami samoživitelkami – paní učitelka má lepší zkušenosti s otci samoživiteli než s matkami samoživitelkami. Otec je živatelem rodiny, má to tak dáno od přírody. Úkol matky je starat se o děti, ale takové to „živitelství“ by měl mít na starosti otec. Ale tím, že otec má samoživitelství v genech, je pro něj role jednodušší. Dle názoru paní učitelky, jsou otcové úzkostnější na své dcery. Pečlivější než matky nejsou. Jestli otcové působí více uvolněným dojmem si paní učitelka myslí, že ne, protože v okamžiku kdy přebírají roli matky a musí se o dítě postarat tak jako ta matka, už nejsou tolik v pohodě, protože ví, že dítěti musí dát najíst, že ho musí vykoupat, že se o něj musí postarat. Otec byl velmi sdílný, měl

problémy, se kterými se nikdy nesešel. A je pochopitelné, proč se na tyto otázky ptá. Proč chce mít i doklady nebo věci v pořádku, včetně očkování, lékaře, na to je důsledný. Ptá se konkrétně co je třeba, kdyby se změnila situace ať je hned informovaný. Chce pro dceru jen to nejlepší.

7 Diskuse

Stále častější rodinný typ jsou rodiny s jedním rodičem. Dle Sobotkové (2007) je matek samoživitelek 90 % a pouhých 10 % je otců samoživitelů. Rodiny s jedním rodičem jsou vzniklé rozvodem, rozchodem, ovdověním, porodem dítěte mimo manželství, nebo adoptování dítěte osamělou matkou. Můžeme zde vidět souvislost s krizí rodiny. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na otce samoživitele, kteří se rozvedli, ovdověli, nebo s nesezdaného soužití.

Dle mého šetření, rozvod nebo rozchod rodičů se v mém výzkumu odrazil na dvou dětech velice citelně. Jedna dívka musela přihlížet hádkám rodičů a nepěknému chování. Po rozvodu otec zakázal matce styk s dívkou. Byla velice plačtivá, úzkostná, nerozuměla situaci, uzavírala se do sebe. Obviňovala se z toho, že matka odešla. Měla problémy s identitou, se sebevědomím. Druhá dívka osiřela ve třech letech. Neuměla pochopit, co se stalo, upnula se na babičku, ke které se s otcem po ovdovění nastěhovali. Ta zajistila ženský faktor ve výchově. Další dvě děti z výzkumu se s rozvodem a rozchodem vyrovnaly bez větších problémů. Největší problém pro otce je nemoc dítěte. S tímto si nevědí rady. Od přírody jsou zvyklí zabezpečit rodinu finančně, naučili se zorganizovat si čas tak, aby stíhali přivážet a vyzvedávat dítě ze školky. Když dítě onemocní, je to pro ně zatěžující. Specifikum otcovské role - u všech otců se mi potvrdilo, že svou roli být živiteli, zabezpečit rodinu, být hlavou rodiny zvládají. Mají schopnost zvládnout při výchově totéž co ženy, někdy i více. Hlavním specifikem je, že napomáhají u dětí rozvíjet fantazii a hravost. Naučí děti to, co matka neumí a to jsou klukoviny. Tím, že při hře do dětí pošťuchují, narušují jejich rovnováhu, vyhazují je do výšky, procvičují jejich lokomoci, rovnováhu. Otcové jsou při hrách více odvážní, nechají dítě lézt a prozkoumávat všechna zákoutí, zpovzdálí pozorují a zasahují jen v případech, kdy je dítě ohroženo. Hry vymýšlejí tak, aby děti zapojily více fantazie. Otcové jsou odvážnější experimentovat. Matky se bojí o dítě, aby se nezranilo, jsou úzkostlivější v tomto směru. Zkušenosti učitelek MŠ s otci samoživiteli jsou kladné. Ve všech případech paní učitelky potvrdily, že spolupráce byla velmi dobrá. Otcové byli vstřícní, zajímali se o dění ve školce a měli na mysli dobré prospívání svých dětí.

S jakými problémy se otcové samoživitelé potýkají při výchově předškolních dětí?

Problém, se kterým se otcové samoživitelé potýkají, je ve většině případů nemoc dítěte. Otec, který se odhodlá (nebo díky okolnostem) vzít na sebe zodpovědnost výchovy svého dítěte, si zorganizuje čas, přizpůsobí se této situaci, ale neumí si poradit s tím, když je dítě nemocné. Toto se potvrdilo ve dvou případech ze čtyř. Jeden otec jako největší problém uváděl čas, zorganizovat si den tak, aby se mohl starat o dceru a zároveň chodit do práce. Jako třetí dotazovaný, byl otec ve své roli velice spokojený a neshledal žádný problém, ani časový ani nemoc syna. Je pravda, že syn opravdu nebyl nemocný, neměl s tímto stavem žádnou zkušenost. Jak uvádí Matějček (1986), osamělý otec, který by sám pečoval o dítě, je celkem vzácností. Soudní praxe ukazuje, že ve většině případů je dítě svěřeno do péče matce, ne otci. Ovšem v případech, kdy matka nemůže splňovat podmínku péče o dítě, je svěřeno otci.

Kde nacházejí otcové samoživitelé pomoc při výchově svých dětí?

Pomoc při výchově svých dětí otcové nacházejí v rodině, jedná se o prarodiče, sestru otce, sestřenicí dítěte. Většinou babičky, tety, sestřenice nahrazují ženský faktor, který je velice důležitý pro zdravý růst dítěte. Dle Matějčka (1994), uspokojování psychických potřeb není jednostranné od rodičů k dítěti, ale také od dítěte k rodičům. Ať jsou to biologičtí rodiče, či pěstouni, jsou sem zahrnuti všichni, kdo se s dítětem stýkají, sdílejí s ním svůj životní prostor a čas, své starosti, radosti a naděje. Je pět základních duševních potřeb. Potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí, potřeba smysluplného světa, potřeba životní jistoty, potřeba vlastní společenské hodnoty – sebevědomí, potřeba otevřené budoucnosti.

Jaké specifikum má výchova otce samoživitele?

Jak uvádí Šulová (2004), otec není jen méně dokonalou náhražkou matky, nebo pomocníkem ženy v péči o děti. Jeho role je specifická, zcela svébytná a s rolí matky komplementární. Oba rodiče přináší v každém období vývoje dítěti určité aspekty chování do celkové mozaiky dětského vnímání života. V raném období interakce matky a dítěte se matka snaží získat ničím nerušenou pozornost, udržuje oční, i tělesný kontakt, pečuje o komfort dítěte. Otcové více experimentují, zjišťují, co už dítě umí a podněcují jeho aktivitu. Někdy jsou aktivity pro dítě riskantní a náročné. Při těchto aktivitách však dítě málokdy projevuje nelibost. Je to pro něj dobrodružství a posunutí se dále ve vývoji. Otcové častěji při hrách do dětí šťouchají, vyhazují do výšky, narušují jejich rovnováhu, tím je nutí reagovat na obtíže přizpůsobovat se novým situacím. Otec je významnou attachmentovou osobou.

U dvou otců se mi potvrdilo, že opravdu posouvali své děti dále tím „adrenalinovějším“ způsobem. Otec z rodiny 1 dceru vodil na tréninky boxu, který sám vyučuje. Dcera absolvovala tréninky s ním, a dnes se zařazuje mezi mladší děti školního věku. Jezdí s ní na kole, chodí horské túry. Dívka má sociální citění, nebojí se kolektivu a je v něm oblíbená. Syn z rodiny 3 je také veden ke sportu, plavání, jízdě na kole, kolečkových bruslích, dokonce navštěvoval kroužek jógy. Chodí spolu s otcem dlouhé procházky se psem. Hodně cestují, otec je herpetolog, prozkoumávají spolu nová území pro získávání poznatků o plazech. Otec z rodiny 2 svou dceru raději zapíše do kroužků, ale sport provozuje s dcerou spíše pasivně. Výjimkou je lyžování. Otec z rodiny 4 je ve velmi špatné ekonomické situaci. Chodí s dcerou na dlouhé vycházky se psem. Nemůže si finančně dovolit platit dceři kroužky.

Jaká se vyskytují specifika při komunikaci učitelky MŠ s otcem samoživitelem?

Dle internetového zdroje (nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7438) nejsou světy mužů a žen zcela protikladné. Tedy není zcela protikladná ani jejich řeč. Existuje rozdílný způsob užívání řeči související s rozdílnou strategií jednání a chování mužského a ženského, ale nedomnívám se, že by šlo o zvláštní jazykový systém maskuliní a

femininní. Naše chování (i řečové) je pod silným vlivem modelů mužských a ženských. Mužské či ženské sociální role si pod vlivem výchovy osvojujeme v průběhu dospívání. Při komunikaci učitelky MŠ a otce je řeč ze strany paní učitelky vedena ve stylu pedagogické a poradenské komunikace. Kdežto otcové hovoří běžnou hovorovou řečí. Při svých dotazech dostávají adekvátní odpovědi. Ve všech čtyřech případech byla komunikace vstříčná a neproblémová.

Jaké zkušenosti mají učitelky MŠ s otci samoživiteli?

Podle zkušenosti jsou otcové samoživitelé vstřícní, přístupní k požadavkům mateřské školy. Ochotni vyslechnout rady paní učitelky. V případě rodiny 1 byla komunikace zpočátku na špatné úrovni. Vychází to z povahy otce, ten má svoje zásady a svoje pravdy a nenechá si je nikým vyvrátit. Nechce se nikomu zpovídat, s nikým se o svých problémech bavit. Až když dívka nemohla unést tíhu situace mezi matkou a otcem, svěřila se paní učitelce, a ta si s otcem promluvila. Zpočátku se neřídil jejími radami, ale později pochopil, že se vše děje ve prospěch jeho dcery. Otec z rodiny 2 rád vyslechl rady a řídil se jimi. Tím že ovdověl, nebyl na situaci otce samoživitele vůbec připraven. Zaskočila ho sebemenší organizační situace. Proto roli matky převzala na sebe babička, ta zabezpečila ženský faktor v rodině, ustálila a ulehčila situaci pro otce, tím pádem i vnučce. Otec z rodiny 3 byl již na rodičovství připraven a roli otce samoživitele zvládal. Bylo potřeba mu informace říci vícekrát, ale zajistil synovi pohodové dětství plné dobrodružství. Otec z rodiny 4 byl velice pečlivý. Vycházel z hodně špatných sociálních podmínek. Díky přestěhování ke své sestře, která mu po rozchodu pomohla do nového začátku, mohl zajistit dceři péči v mateřské škole a vše ostatní, co je pro děti pouhým základem a za co jsou otec i dcera vděční. Byl pečlivý a měl zájem, aby nezameškal veškeré očkování, lékařské prohlídky, aby měl veškeré doklady v pořádku. Ptal se na konkrétní věci. Chtěl mít přehled, kdyby se něco s dítětem měnilo, kdyby dcera měnila chování, aby byl hned informován.

Jak se promítá podle učitelky MŠ vliv péče otce samoživitele do chování dítěte v MŠ?

Podle Šulové (2004) je kontakt dítěte s otcem náročnější v rovinách motorické, řečové, je tímto lépe připravováno pro zvýšené nároky mimo rodinné. Výzkumy prokazují, že chlapci jsou sociabilnější s otcem než s matkou v totožné situaci. Otcové častěji při hrách do dětí šťouchají, vyhazují do výšky, narušují jejich rovnováhu, tím je nutí reagovat na obtíže přizpůsobovat se novým situacím. Otcové při hrách častěji vystavují děti nejistotě, střetu s nebezpečím, někdy až s rizikem, tím dítě připravují na náročné podmínky ve společnosti vrstevníků a s okolním světem. Otec i matka uchopují dítě každý jinak, už v prvních dnech dítě zapíná jiné svalové partie, má-li být zvednuto matkou, nebo otcem. Otec je významnou attachmentovou osobou.

Matějček (1994) uvádí, že děti vnímají lidský svět jako ženský a mužský. Otec je pro své dítě už od narození modelem jedné poloviny lidstva. Mužsko-ženské rozdíly nejsou dány jen vnějším zjevem a rozdílnou chlapeckou a dívčí výchovou. Jsou založeny hlouběji ve strukturách našeho centrálního nervového systému. Mají svůj vývoj už od dob, kdy jsme maličkým embryem. Muži a ženy se vyvíjejí jinak, jiná je nesouhra duševních funkcí usídlených v pravé a levé hemisféře. Role muže v rodině je nezaměnitelná, chlapci i dívky potřebují mužské vzory ve svém nejbližším prostředí. Dítě u matky prožívá více intimity, hledá ochranu, kdežto u otce hledá více aktivity zábavy, legrace.

V rodině 1 je vztah mezi otcem a dcerou velmi hezký, přátelský, utvořili si mezi sebou velké citové pouto. Otec dal dceři řád a ukotvil její identitu a sebedůvěru, kterou ztratila tím, že se obviňovala, že od ní matka odešla. Výchova je demokratická, vede dceru ke sportu. V osobním životě je jí příkladem, že si každý musí stát za svým rozhodnutím a nést následky svého rozhodnutí. Dívka je velice empatická a dovede poradit a pomoci dětem v nelehkých situacích.

V rodině 2 je vztah mezi dcerou a otcem hezký, vřelý. Otec se snaží dceři co nejvíce ulehčit situaci, je vedena liberálním stylem výchovy. Co si dcera umane, tak také je. Ženský prvek je v rodině přenechán tchýni. Sám by si s výchovou otec nevěděl moc rady. Dává zřetel na doporučení a rady paní učitelky. Spolupráce je na velmi dobré

úrovni. Dívka je tichá, samotářská, zpočátku se stranila kolektivu. S citlivou pomocí babičky a tety byl vnesen do rodiny ženský faktor a chování se zlepšilo.

Otec z rodiny 3 je partnerem svému synovi. Vede syna v demokratickém stylu výchovy. Vztah je velmi pěkný, nenásilný. Vede syna k pohybu, někdy až k adrenalinovým sportům. Jak otec uvedl, je při hrách vždy vedoucím a koordinátorem. Chlapce se snaží zapojit do všech aktivit, aby nebyl v kolektivu za méně zdatného. Když mu daný sport nejde, sežene pro syna instruktora, aby ho vše doučil. Chlapec je veden všestranně a ve školce je oblíbený pro svoji přátelskou povahu.

Výchova otce z rodiny 4 je vedena demokratickou cestou. Dcera má pěkný vztah k otci, je tichá, slušná a v kolektivu oblíbená. Rodina je z velmi špatných finančních poměrů. Dívka si váží každé maličkosti, toho že má svůj ručník, kartáček, teplo a čisté oblečení. Otec je starostlivý a každou situaci, které nerozumí, konzultuje s paní učitelkou. Řídí se podle rad paní učitelky. Dívka je v kolektivu oblíbená pro svoji nekonfliktní povahu.

Jaký je rozdíl v chování dítěte, které osiří, proti z rozvedené rodiny?

Podle mojí zkušenosti a zkušeností paní učitelky jsou rozdíly podobné. Záleží na tom, jak jsou rodiče a blízké okolí schopny dítěti situaci ulehčit. U dětí z rozvedené rodiny je problém s identitou, se sebevědomím a sebepojetím. Většinou musí děti poslouchat, i když si rodiče myslí, že mluví potichu, jejich hádky. I v tlumeném hlase se dá poznat nesoulad a rozpor. I výrok: „My se přece nehádáme“ není správný. Dítě vycítí nesoulad a faleš v chování. Pokud se rodiče neumí rozumně dohodnout, děti žijí v napětí. Ve většině případů rodiče spolu nemluví. Horší je, když posílají vzkazy po dítěti. To se nevyzná v situaci, proč lidé, které má tak rádo, si nerozumí, proč se nemají rádi. Dítě většinou hledá vinu u sebe ve svém chování a někdy se trestá za maličkosti. Matějček (2002) uvádí, jak důležité je, aby rodiče dítěti vysvětlili, že se rozvedli, protože si nerozuměli, a trápili by se spolu. Že to není vina dítěte. Rodiče se mají dohodnout na postupu po rozvodu a ten postup dodržet, ať dítě není vystavováno opětovným dohadům a hádkám. U osiřelého dítěte je situace jiná. Je nanejvíc důležité situaci dítěti

vysvětlit. A zabezpečit v rodině pohodu a ženský faktor, ženský pohled na svět. V případě rodiny 1 dívka velice citově strádala, potřebovala si o všem promluvit s paní učitelkou, potřebovala vše vysvětlit. Situace se změnila, když i otec začal spolupracovat a rodinné poměry se uklidnily. Dcera byla přidělena otci do péče, ten zajistil řád a chod domácnosti bez výkyvů a pevný časový program. Dívka se ve školce chovala hned veseleji a s jistotou. Je v kolektivu velice oblíbená. U rodiny 3 a 4 byla situace jiná. V rodině 3 byla mezi rodiči při rozchodu pohoda. Dokázali se mezi sebou dohodnout a negativní chování utlumit a nedávat je před synem najevo. V rodině 4 byla dcera velice malá, takže nevnímala rozchod rodičů. Když se dostala do mateřské školy, byla již spokojená s životem s otcem. V rodině 2 došlo k úmrtí matky, dcera nesla úmrtí matky velice těžce. Ze školky musela být odhlášena, nesnesla hluk v MŠ a přítomnost ostatních dětí. Otec zůstal s dcerou doma a později zůstala v důchodu babička dítěte, takže se mohla o dítě postarat. Tato situace trvala rok a půl.

Jak vnímají učitelky v MŠ rozdíly v péči o dítě matkou samoživitelkou a otcem samoživitelem?

Rodina 1 – rozvedený otec, rozdíly mezi matkou samoživitelkou a otcem samoživitelem nejsou žádné, jsou úplně stejné. Stejně požadavky má otec, jako mívá matka. Vlastně převažuje u našeho otce role spíše ženská. Úkolu se zhostil otec velmi pěkně. Po počáteční nejistotě se svěřovat, byla spolupráce bez problémů. Tento otec byl na svou dceru velice úzkostlivý a opatrný.

Rodina 2 – vdovec, zkušenost má paní učitelka pouze v tomto případě, protože samozřejmě je více matek samoživitelek než otců, ale myslí si, že asi lépe tu situaci zvládají matky samoživitelky než otcové, protože i lépe zvládají všechny práce kolem domácnosti. Tento otec měl štěstí, že mu pomáhala rodina. Paní učitelka má názor, že otcové jsou všeobecně úzkostlivější než pečlivější. Pečlivost je daná matkám, ty jsou pečlivé, všechno musí být tak, jak má být. Otcové působí spíše „pohodovým“ dojmem a situace tolik neřeší jako maminky.

Rodina 3 – otec z nesezdaného páru pečující o syna, otcové jsou daleko více pohodovější než maminky. Maminky jsou upjatější a více zdůrazňují to, že jsou matky samoživitelky. Že to mají všechno na starosti, že jsou na všechno samy. Kdežto otcové o tom tolik nemluví, i když je to pro ně zátěž - žehlit, prát, vařit, starat se o dítě. Bývají více pohotovější v komunikaci se školkou. Zdálo by se, že otcové budou více uzavření do sebe a nebudou chtít komunikovat se školkou. Ale opak je pravda. Podle zkušenosti paní učitelky otcové ve většině případů sami přijdou, když něčemu nerozumí a nechají si poradit. A neurazí se, když se mu jedna věc připomíná vícekrát.

Rodina 4 – pečující o dceru, zkušenost mezi otci samoživiteli a matkami samoživitelkami. *„Otcové jsou lepší. Otec má to nastavené tak, je živatelem rodiny, on to tak má od přírody, matka živění rodiny od přírody nemá. To není její úkol. Úkol matky je starat se o děti, zabezpečit nákupy, uvařit, udělat domácí atmosféru. Ale uživit rodinu by měl mít na starosti otec.“* Tím, že otec má to samoživitelství v genech, tak by paní učitelka řekla, že ta role je pro něj jednodušší. Dle názoru paní učitelky, jsou otcové úzkostnější na své dcery.

Dudová (2008) uvádí, že osamělé matky a jejich děti nejsou v dnešní společnosti žádným fenoménem. V současné době je společnost k svobodným matkám tolerantní, pokud chce mít žena dítě a nechce žít s mužem, neměl by jí nikdo tuto možnost upírat. Matějček (1986) zmiňuje, že má osamělá matka větší ekonomické problémy, poněvadž nevydělává tolik peněz jako muž. Může být příliš pracovně vytížena, nebo zaneprázdněna svými osobními problémy. Může se méně věnovat dítěti. Nechtěně přenášet své osobní problémy do vztahu k dítěti. Tímto je výchova ohrožena.

Otec samoživitel je spíše vzácností, ale svou psychologickou vybaveností je schopen konkurovat roli mateřského vychovatele. I přes biologický nedostatek soužití s dítětem je schopen se adekvátně postarat o dítě stejně jako matka. Není mu to dáno genderovou výbavou, ale je schopen se postarat o dítě stejně jako matka, se stejnou pečlivostí a obětavostí.

Závěr

Rozvod nebo rozchod rodičů se v mém výzkumu odrazil na dvou dětech velice citelně. Jedna dívka musela přihlížet hádkám rodičů a nepěknému chování ze strany otce k matce. A po rozvodu otec zakázal matce styk s dívkou. Ta byla velice plačtivá, úzkostná, nerozuměla situaci, uzavírala se do sebe. Obviňovala se z toho, že matka odešla. Měla problémy s identitou se sebevědomím. Po přehodnocení situace s otcem, po vzájemném rozhovoru s otcem, se situace začala zlepšit. Povolil styk s matkou. Dcera se uklidnila. Také zásluhou otce, který nastavil v domácnosti pevný řád a jistotu pro dceru. Ta se rapidně začala proměňovat ve spokojené dítě, jisté a sebevědomé, které dokáže pomoci druhým dětem v nouzi. Má v sobě hodně empatie a ochoty pomáhat druhým dětem.

Druhá dívka osiřela ve třech letech. Neuměla pochopit, co se stalo, upnula se na babičku, ke které se s otcem po ovdovění nastěhovali. Babička a teta se sestřenicí dívce zajistily ženský faktor, který je tak velmi důležitý ve výchově. Každý jedinec se potřebuje nápodobou nevědomky naučit mužské a ženské vzory chování. Otec zpočátku zůstal na rodičovské dovolené. Později si upravil pracovní dobu tak, aby stíhal dceru vozit do školky a vyzvedávat. Bylo to pro něho velice těžké období, neboť byl zvyklý na roli otce živitele. Měl naučené chodit do práce, vydělávat peníze a o chod domácnosti a co se má nakoupit, o to se starala manželka. Klasická mužská role chování.

Další dvě děti z výzkumu se s rozvodem a rozchodem vyrovnaly bez větších problémů. Otec z nesezdaného páru mající v péči syna zvládl situaci dobře. Synovi zajistil zázemí, jistotu a bezpečí v nově koupeném domě. Ženský faktor zajistil přítelkyní a babičkou. Čtvrtý otec z nesezdaného páru je v situaci nejtěživější. Má finanční problémy, i přes to zajistil dceři školku, bydlení a stabilizoval její psychiku. Největší problém pro otce je nemoc dítěte. S tímto si nevědí rady. Od přírody jsou zvyklí zabezpečit rodinu finančně, naučili se zorganizovat si čas tak, aby stíhali přivážet a vyzvedávat dítě ze školky. Když dítě onemocní, je to pro ně zatěžující. Chtějí pomoci, ale nemohou a péče o nemocné dítě je pro ně veliká psychická zátěž.

Specifikum otcovské role - u všech otců se mi potvrdilo, že svou roli být živiteli, zabezpečit rodinu, být hlavou rodiny zvládají. Mají schopnost zvládnout při výchově totéž co ženy, někdy i více, ale hlavním specifikem je napomáhat u dětí rozvíjet fantazii a hravost. Otcové jsou při hrách více odvážní, tím, že je vyhazují do výšky, nechají je chodit přes překážky, procvičují lokomoci a zasahují jen tehdy, když je dítě ohroženo. Jsou odvážnější experimentovat. A podporují u dětí svými hrami fantazii. Matky jsou v tomto směru úzkostlivější, bojí se, aby se dítě nezranilo.

Zkušenosti učitelek MŠ s otci samoživiteli jsou kladné. Ve všech případech paní učitelky potvrdily, že spolupráce byla velmi dobrá. Otcové byli vstřícní, zajímali se o dění ve školce a ptali se, jak mohou pomoci, aby dítě bylo spokojené a dobře prospívalo. Jeden otec byl zpočátku nedůvěřivý, nechtěl komunikovat, ale to pramení z jeho povahy. Vše si rozhodnout, zařídit sám, nedat na okolí, nesvěřovat se, nerozebírat své osobní věci. Když pochopil, že je to pro dobro dcery, že dcera se svěřuje paním učitelkám a hledá u nich pomoc, začal komunikovat a spolupráce byla na dobré úrovni.

Dítě potřebuje pro citový a sociální vývoj mít vedle sebe vzory životní role ženské i mužské. V tomto musí otec překročit meze své pohlavní příslušnosti. Hra dvou rolí je náročná a málo kdo to dokáže. Životní role se před dětmi hrát ani nedá. A nemá se hrát. Mužská role je charakterizována pracovní angažovaností, technickými vědomostmi, objevování, zájem o sport, koníčky tu se lze naučit, převzít. Co se nedá naučit, je citovější přístup k životním zkušenostem, jemnost a něžnost, toto zabezpečuje ženská role. Tuto velice důležitou životní roli může vhodně doplnit babička, teta, paní učitelka. Doplnění ženské životní role otcové v mém výzkumu zvládli.

Zjistila jsem, že otcové, kteří se rozvedou, nebo rozejdou, se svojí životní partnerkou jsou na tom lépe po stránce psychické, organizační, pracovní, než otcové ovdovělí. Otcové, kteří se rozvádí, nebo rozchází, se svojí partnerkou žijí určitou dobu v nesouladu. Přemýšlení stejně jako jeho partnerka, jak tuto situaci ukončit. Mají čas, se na tuto situaci, že budou sami bez partnerky připravit. Otcové ovdovělí zažívají šok ze ztráty manželky a v počátcích nejsou schopni fungovat. Díky podpoře rodiny se

většinou povede opět zařadit do procesu pracovního a znovu se postarat o dítě osiřelé. V mém výzkumném šetření ovdovělý otec tuto situaci velice špatně zvládal. Nebyť tchýně a švagrové, těžko by se postaral o dceru. Tento otec je typ klasické mužské role.

Seznam použitých zdrojů

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002. Pro rodiče. 128 ISBN 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-011-86.

MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Výpravy za člověkem*. Praha: Klub čtenářů odeon, 1981. 218 ISBN 01-070-81.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

BALLNIK, Peter. *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0150-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, Fakulta pedagogická, 2001. ISBN 80-7083-548-6.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidmila VALENTOVÁ. *Psychický vývoj dítěte a jeho variabilita: Skripta pro posl. ped. fak. Univ. Karlovy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 8070663847.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-628-5.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Občan v demokratické společnosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Učebnice pro střední školy. ISBN 80-858-5078-8.

Internetový zdroj:

Specifika komunikace. [Http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7438](http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7438) [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i., 1998 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7438>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Výzkumné otázky

Příloha č. 2: Otázky pro otce rozvedené

Příloha č. 3: Otázky pro otce ovdovělé

Příloha č. 4: Otázky pro učitelky MŠ rozvedených otců

Příloha č. 5: Otázky pro učitelky MŠ ovdovělých otců

Příloha č. 1: Výzkumné otázky

S jakými problémy se otcové samoživitelé potýkají při výchově předškolních dětí?

Kde nacházejí otcové samoživitelé pomoc při výchově svých dětí?

Jaké specifikum, má výchova otce samoživitele?

Jaká se vyskytují specifika při komunikaci učitelky MŠ s otcem samoživitelem?

Jaké zkušenosti mají učitelky MŠ s otci samoživiteli?

Jak se promítá podle učitelky MŠ vliv péče otce samoživitele do chování dítěte v MŠ?

Jaký je rozdíl v chování dítěte, které osiří, proti z rozvedené rodiny?

Jak vnímají učitelky v MŠ rozdíly v péči o dítě matkou samoživitelkou a otcem samoživitelem?

Příloha č. 2: Otázky pro otce rozvedené

Jak jste se ocitl ve vaší aktuální situaci?

Proč jste se rozvedl?

Je těžké skloubit profesní povinnosti s rodičovskými? V čem?

Jaké máte problémy?

Co, nebo kdo vám situaci usnadňuje?

Kdo vám nejvíce pomáhá?

Jak funguje zapojení ostatních rodinných příslušníků?

Jak se řešila otázka bydlení?

Dbáte na vlastní zdraví i zdraví dítěte?

Co vám přijde ve vaší situaci nejsložitější?

Vracel jste se někdy zpět?

Jakým způsobem se díváte zpětně na situaci?

Co byste dělal jinak?

Jaký je současný vztah dítěte k matce?

Máte volný čas, a jak ho trávíte?

Jak jste na tom jako partner při hře? Jste spíše pozorovatel, nebo vedoucí hry?

Jaké aktivity nejčastěji vaše dcera, syn vykonávají ve volném čase?

Co vám přišlo ve vaší situaci z hlediska výchovy nejsložitější?

Jak jste zvládal ekonomickou stránku hned po rozvodu?

Jak zvládáte ekonomickou stránku dnes? V čem je rozdíl?

Vídáte se s jinými „sólo“ rodiči pro sdělení zkušeností? Jaká jsou témata hovorů?

Jaké jsou vaše plány do budoucna?

Příloha č. 3: Otázky pro otce ovdovělé

Je těžké skloubit profesní povinnosti s rodičovskými? V čem?

Jaké máte problémy?

Co, nebo kdo vám situaci usnadňuje?

Kdo vám nejvíce pomáhá?

Jak funguje zapojení ostatních rodinných příslušníků?

Musel jste řešit otázku bydlení?

Dbáte na vlastní zdraví i zdraví dítěte?

Co vám přijde ve vaší situaci nejsložitější?

Jakým způsobem se díváte zpětně na situaci?

Co byste dělal jinak?

Máte volný čas, a jak ho trávíte?

Jak jste na tom jako partner při hře? Jste spíše pozorovatel, nebo vedoucí hry?

Jaké aktivity nejčastěji vaše dcera, syn vykonávají ve volném čase?

Co vám přišlo ve vaší situaci z hlediska výchovy nejsložitější?

Jak jste zvládal ekonomickou stránku hned po ovdovění?

Jak zvládáte ekonomickou stránku dnes?

V čem je rozdíl?

Vídáte se s jinými „sólo“ rodiči pro sdělení zkušeností? Jaká jsou témata hovorů?

Jaké jsou vaše plány do budoucna?

Příloha č. 4: Otázky pro učitelky MŠ rozvedených otců

Jak reagovalo, jak se chovalo dítě v době před rozvodem?

V průběhu rozvodu?

Po rozvodu v průběhu osvojení?

Jak zvládalo dítě odloučení od matky?

Pozorovaly jste změny chování, a jak se projevovaly?

Jaký je vztah mezi otcem a dítětem?

Ve kterém stylu výchovy je dítě otcem vedeno?

Jakou zkušenost máte s otci samoživiteli v porovnání s matkami samoživitelkami?

Jsou otcové pečlivější, nebo úzkostlivější?

Působí otcové více uvolněným, pohodovým dojmem?

Je otec schopen řešit problém se školkou, nebo je více uzavřený do sebe?

Jak řešíte případnou nespolupráci otce, jenž má pocit, že vše zvládne sám?

Příloha č. 5: Otázky pro učitelky MŠ ovdovělých otců

Jak reagovalo dítě, když se dozvědělo o úmrtí matky?

Jak chápalo dítě fakt, že matka už není?

Jaký to mělo vliv na psychiku dítěte?

Jak reagovalo dítě při společných hrách dětí, kde se objevila tématika úplná rodina?

Zúčastňoval se otec společných akcí rodina - školka, nebo pro klid dítěte se nezúčastnil?

Pokud se otec společných aktivit rodina školka zúčastnil, jaká byla reakce dítěte, když vidělo u svých vrstevníků účast obou rodičů na akci?

Pozorovaly jste změny chování v každodenním životě, a jak se projevovaly?

Jaký je vztah mezi otcem a dítětem?

Ve kterém stylu výchovy je dítě otcem vedeno?

Jakou zkušenost máte s otcí samoživiteli v porovnání s matkami samoživitelkami?

Jsou otcové pečlivější? Nebo úzkostlivější?

Působí otcové více uvolněným, pohodovým dojmem?

Je otec schopen řešit problém se školkou, nebo je více uzavřený do sebe?

Jak řešíte případnou nespolupráci otce, jenž má pocit, že vše zvládne sám?